

BEDRAGERI

- overtredelse av straffeloven §§ 270 første ledd nr.1, 271 og 271a

Kandidatnummer: 732

Leveringsfrist: 27. april 2009

Til sammen 17873 ord

23.04.2009

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Tema for oppgaven	1
1.2	Avgrensning	1
1.3	Rettskildebildet	2
<u>2</u>	<u>LOVHISTORIE</u>	<u>3</u>
<u>3</u>	<u>GENERELT OM TEMAET ØKONOMISK KRIMINALITET OG BEDRAGERI</u>	<u>5</u>
3.1	Økonomisk kriminalitet	5
3.2	Bedrageri	6
<u>4</u>	<u>BESTEMMELSENES OBJEKTIVE INNHOLD</u>	<u>9</u>
4.1	Avklaring av to sentrale begreper – villfarelse og handling	10
4.1.1	Villfarelse	10
4.1.2	Handling	14
4.2	Den straffbare handlingen	15
4.2.1	”... fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse...”	15
4.2.2	Kravet til forledelse	18
4.2.3	Rettsstridskravet	20
4.2.4	Tap eller fare for tap	29
4.3	Hva skal til for at bedrageriet anses som grovt?	39
<u>5</u>	<u>BEDRAGERIETS SKYLDKRAV</u>	<u>44</u>

5.1	Skyldkravet etter strl. § 270 – forsett og vinnings hensikt	45
5.1.1	Kravet til forsett	46
5.1.2	Kravet til vinnings hensikt	48
5.1.3	Forholdet til rettsstridskravet	48
5.2	Skyldkravet etter strl. § 271a – grov uaktsomhet	49
5.2.1	Grov uaktsomhet	50
5.2.2	Kreves det vinningshensikt?	55
6	<u>LOV PÅ TRAPPENE – STRAFFELOVEN AV 2005</u>	58
7	<u>AVSLUTNING</u>	59
	<u>LITTERATURLISTE</u>	61

1 INNLEDNING

1.1 Tema for oppgaven

Temaet for oppgaven er bedrageri, en av de mest utbredte formene for økonomisk kriminalitet. Oppgaven omhandler bestemmelsene om bedrageri som er gitt i straffeloven¹ (heretter forkortet strl.) §§ 270 første ledd nr.1, 271 og 271a. Når jeg videre i oppgaven henviser til strl. § 270, menes her § 270 første ledd nr. 1.

Målsetningen med oppgaven er å gjøre rede for hva bedrageri er og hva slags handlinger som rammes av disse bestemmelsene. Jeg vil gå gjennom den bedrageriske handlingen og problemene de enkelte objektive vilkårene volder i praksis, og se på hva som skal til for at et bedrageri skal anses som grovt. Videre vil jeg redegjøre for hvilke skyldkrav som gjelder, og kort peke på problemene rundt dem. Til sist vil jeg gi en kort oversikt over bedrageribestemmelsene i den nye straffeloven.

1.2 Avgrensning

Jeg vil avgrense oppgaven mot databedrageri. Selv om databedrageri inngår i de generelle bedrageribestemmelsene, vil jeg bare ta for meg det bedrageriet der det er et menneske som føres bak lyset. Jeg avgrenser mot særbestemmelsene for bedrageri idet jeg bare tar for meg de generelle bestemmelsene. De to bestemmelsene gitt i strl. § 294 første ledd nr.1 og § 391a (naskeribedrageri) faller også utenfor oppgaven. Medvirkning og forsøk på bedrageri behandles ikke. De øvrige vilkårene for straffbarhet, altså tilregnelighet og straffrihetsgrunner, faller utenfor oppgaven da de hører inn under alminnelig strafferett.

¹ Almindelig Borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr.10

1.3 Rettskildebildet

Oppgaven løses ved bruk av generell juridisk metode. Rettskildene som er relevante for å behandle spørsmålene oppgaven stiller er lovens ordlyd, forarbeider, rettspraksis, juridisk teori og til en viss grad reelle hensyn.

Forarbeidene til straffeloven av 1902 har betydning selv om de er gamle. Forarbeidene til lovrevisjonen i 1951 og tillegget om skyldkravet i 1991 har betydning både i forhold til tolkningen av ordlyden og for forståelsen av hvorfor disse endringene fant sted. Også forarbeidene til straffeloven av 2005 kan være av interesse, da de i noen tilfeller lovfester det som til nå bare har eksistert i rettspraksis, som for eksempel normen for uaktsomhet.²

I forhold til rettspraksis er det avgjørelser avsagt i Høyesterett som har størst vekt. Størsteparten av høyesterettsdommene på området dreier seg imidlertid bare om straffeutmålingen, så dommer fra lagmannsretten og tingretten vil bli mye brukt for å avklare problemer.

Reelle hensyn spiller en stor rolle ved avgjørelsen av juridiske problemstillinger. I strafferetten er det hensynet til prevensjon, straffverdighet og rettsikkerhet som er sentrale. Hensynet til allmennprevensjon spiller en stor rolle i bedragerisakene. Særlig sterk gjør det seg gjeldende i forhold til trygdebedragerier. Dette har vært nevnt i en rekke dommer. Begrunnelsen er at dette er et område som er avhengig av tillit mellom staten og mottakeren av trygdeytelsene, og at hensynet til allmennprevensjon er viktig for å hindre at folk utnytter den tilliten systemet er bygget på.

² Straffeloven av 2005 § 23

2 LOVHISTORIE

Før i tiden var det den enkeltes oppgave å påse at man selv ikke ble narret. Den rådende oppfatning var at lureri og illojalitet ikke burde forekomme, men enkelte mente at straffelovgivningen ikke var det rette til å bøte på dette.³

Dagens gjeldende straffelov fikk vi 22. mai 1902. I forhold til moderne språkbruk er loven gammeldags, og den kan være tung å lese og forstå. Dette er forsøkt rettet på ved flere lovendringer opp gjennom årene. Jeg vil kort nevne de endringene som har hatt betydning for bedrageribestemmelsene som behandles i denne oppgaven.

Den største revisjonen av bestemmelsene for formuesforbrytelsene begynte på slutten av 1940 tallet. Ved lov av 11.mai 1951 nr.2 ble det gjennomført endringer av bedrageribestemmelsene i straffeloven.

For strl. § 270 innebar revisjonen flere endringer. For det første ble alternativet å ”... utnytte en villfarelse” lagt til. Utnyttelse hadde vært kriminalisert i den danske lov i lengre tid, og dette talte for å gjøre det straffbart også etter norsk rett. Bakgrunnen for endringen var å gi et klart uttrykk for at også utnyttelse av en villfarelse var straffbart. Det nevnes i forarbeidene⁴ at den gjeldende bestemmelsen ville dekke de fleste tilfeller som måtte oppstå. Men det var ønskelig at de tilfeller hvor det forelå utnyttning som falt utenfor straffebestemmelsen, men som likevel var så umoralsk at den burde straffes, også skulle rammes.

Videre ble også det å påføre noen en fare for tap straffbart. Begrunnelsen for dette var at det kunne foreligge formuestap også i de tilfeller hvor tap enda ikke var voldt, men hvor det forelå en reell tapsfare. For å hindre at bestemmelsen på grunn av ordlyden ble tolket

³ Stordrange(2007) s. 128

⁴ Ot.prp.nr.75(1948) s. 32

snevrere enn den burde, ble ordlyden ”fare for tap” lagt til. Endringen har vist seg å være effektiv og har hindret mange tvilsspørsmål i å oppstå.

Strl. 274 var et eget straffebud om kredittbedrageri, men ble sett på som overflødig og ble fjernet. Lovgiverne mente at disse tilfellene klart falt inn under strl. § 270 og at en særskilt regulering av forholdet var unødvendig.⁵

Strl. § 271 om grovt bedrageri gjennomgikk en del revidering. Bestemmelsen fikk et eget medvirkningstillegg, og avgjørelsen om et bedrageri var grovt skulle etter revisjonen avgjøres etter en totalvurdering. Tidligere var det listet opp fem tilfeller hvor bedrageri skulle straffes strengere enn etter strl. § 270. Blant de nevnte var beløpets størrelse. Frem til 1951 var dette beløpet satt til kr. 1.000. Utviklingen av pengeverdien nødvendiggjorde en endring av beløpet. Heretter skulle beløpets størrelse ha betydning ved siden av flere andre momenter. Noe beløp ble ikke satt, og det har vært opp til domstolene å fastsette hvilket beløp som til enhver tid kvalifiseres som betydelig.

Ved lov av 12. juni 1987 nr. 54 ble strl. § 270 utvidet med et nytt nummer, strl. § 270 første ledd nr.2. Endringen var et ledd i bekjempelsen av den stadig økende datakriminaliteten. Bakgrunnen for tilføyelsen var at noen bedrageriliknende forhold gikk klar av straffebestemmelsen om bedrageri fordi det var skapt en villfarelse ved manipulering av datamaskiner. Før denne revisjonen var det kun i de tilfeller hvor det var et menneske som ble ført bak lyset som ble rammet av strl. § 270, mens man etter revisjonen kunne benytte det alternativet som passet best.

Den siste betydningsfulle endringen av bedrageribestemmelsene ble gjennomført ved lov av 20. juli 1991 nr. 68. Dette var kriminaliseringen av det grovt uaktsomme bedrageriet. Skyldkravet ble satt i en egen bestemmelse, strl. § 271a, med henvisning til strl. §§ 270 og 271. Bakgrunnen for endringen var behovet for en bestemmelse som rammet de tilfeller

⁵ Ot.prp.nr.75 (1948) s. 33 første spalte

hvor de objektive vilkårene var oppfylt, men hvor det ikke forelå forsett eller forsett ikke kunne bevises.⁶ Denne tilføyelsen har hatt betydning for antallet domfellelser for bedrageri, spesielt i forhold til trygdebedragerier.

Til sist vil jeg kort nevne at arbeidet med en ny straffelov begynte i 1992. Straffeloven av 2005 er foreløpig ikke trådt i kraft. Den kommende lovens betydning for bedrageribestemmelsene skal kort omtales i avslutningen av oppgaven.

Gjennomgangen av lovhistorien viser at bedrageribestemmelsene sakte men sikkert har blitt utvidet. Med tillegget om utnyttelse av villfarelse og skyldkravet grov uaktsomhet favner det over et større spekter av tilfeller. Dette viser at det har blitt økt fokus på slike handlinger og at de anses som mer straffverdige i dag.

3 GENERELT OM TEMAET ØKONOMISK KRIMINALITET OG BEDRAGERI

3.1 Økonomisk kriminalitet

Økonomisk kriminalitet er et paraplybegrep. Det er mange kriminalitetstyper som faller inn under begrepet, og disse er regulert både i straffeloven og i en rekke særbestemmelser.⁷ Både tolloven, merverdiavgiftsloven og verdipapirloven har bestemmelser som rammer slike forbrytelser.

Kjennetegnet på økonomisk kriminalitet er at det er profittmotiverte, lovstridige handlinger som ofte begås innenfor eller med utgangspunkt i en økonomisk virksomhet som i seg selv er lovlig. Enkelt individer i samfunnet er i mindre grad rammet av denne typen kriminalitet, da den ofte retter seg mot store organisasjoner som finansinstitusjoner og industriselskaper

⁶ Ot.prp.nr.53(1990-1991) punkt 4.3.1 s.12

⁷ ØKOKRIMs trendrapport 2008-2009 s. 9

eller økonomiske og ideelle samfunnsinteresser.⁸ Staten er vel den som oftest rammes av denne typen kriminalitet, og påføres hvert år tap i millionklassen.

Det finnes mange former for kriminalitet som har et økonomisk motiv. Som eksempel kan nevnes skattesvik, hvitvasking, korrupsjon, utroskap og bedrageri. Denne oppgaven skal dreie seg om bedrageri, og jeg vil kort si litt om hva bedrageri er.

3.2 Bedrageri

Den tradisjonelle definisjonen på bedrageri er den rettstridige utnyttelse av en annens villfarelse i vinningshensikt. Stordrange⁹ mener at straff for bedrageri kan sees på som straffesanksjon av et lojalitetskrav. Dette må sies å være riktig. Bedrageri dreier seg om at noen føres bak lyset av en annen. Når dette er gjort straffbart, må det være fordi lovgiverne mener at mennesker har en slags lojalitetsplikt eller opplysningsplikt overfor hverandre, og at denne plikten er såpass viktig at brudd på denne må straffes.

Som eksempel kan nevnes de situasjoner der man på forskudd betaler for en tjeneste. Man forventer da lojalitet fra medkontrahenten slik at tjenesten blir utført som avtalt. Også i andre tilfeller, som ved kjøp av en bil, forventer kjøper at selgeren overholder sin opplysningsplikt og legger de nødvendige fakta på bordet slik at kjøperen kan ta et veloverveid valg.

Det er viktig å presisere at til tross for at lojalitetskravet er straffesanksjonert, betyr ikke dette at man skal stole blindt på sin medkontrahent. Man må se an situasjonen. Jeg vil anta at det må gjelde et strengere lojalitetskrav fra profesjonelle aktørers side, enn fra private. Også i forhold der den andre ikke har noen annen mulighet enn å måtte stole blindt på medkontrahenten, er nok kravet strengere. Som for eksempel mellom stat og virksomhet når det gjelder tildeling av statsstøtte. I disse tilfellene skjer tildeling utelukkende på

⁸ www.okokrim.no/menyen/hva_er_ekonomisk_kriminalitet

⁹ Stordrange(2007) s. 128

bakgrunn av opplysninger fra virksomheten og staten må stole på at de opplysninger de mottar er riktig.

Bedrageriforbrytelsen ligger tett opp til utpresning. Begge forbrytelsene krever at fornærmede selv utfører en handling, og at gjerningsmannen oppnår sitt mål gjennom dette. Forskjellen ligger i måten gjerningsmannen får fornærmede til å utføre handlingen på. Ved bedrageri brukes svik, mens det ved utpresning brukes tvang.¹⁰

Bedrageri er en av de mest utbredte formene for økonomisk kriminalitet. Bedragerier utøves mot privatpersoner, firmaer og offentlige virksomheter, og det gjennomføres på en rekke ulike måter. Som eksempel på bedragerier kan nevnes forsikringsbedrageri, trygdebedrageri, kredittbedrageri og investeringsbedrageri.

I alle tilfellene dreier det seg om overføring av penger eller andre ting med økonomisk verdi, som for eksempel en bil, et verdipapir, et hus eller lignende. Et eksempel på bedrageri er å lure banken til å utbetale deg penger fra kontoen din til tross for at den er sperret. Investeringsbedrageri er en av de mer kompliserte formene for bedrageri. De kan ofte ha forgreininger til utlandet, og det benyttes gjerne mellommenn ved gjennomføringen, slik at det kan være vanskelig å få tatt bakmennene. Investeringsbedrageri innebærer at personer/foretak mottar tilbud om å investere penger i et prosjekt med løfte om god avkastning og liten risiko. I slike saker kan tapet komme opp i millionbeløp.

Bedragerier er en type forbrytelse der gjennomsnittsalderen på gjerningspersonene er høyere enn ved andre vinningsforbrytelser. I følge statistikk fra Statistisk Sentralbyrå¹¹ ligger alderen på den største andelen av gjerningspersonene på mellom 30 og 50 år. Statistikk viser også at antall anmeldte bedragerier har sunket litt de to siste årene. Til gjengjeld viser det seg at beløpet i den enkelte sak er større.¹²

¹⁰ Andenæs(2008) s. 380

¹¹ Statistisk Sentralbyrå, tabell 30 Straffereaksjoner etter kjønn, alder og type lovbrudd

¹² ØKOKRIMs trendrapport(2008-2009) s.12

Det er imidlertid ikke alle bedragerier som blir politianmeldt. Enkelte bedragerier, særlig bedragerier der det dreier seg om unndratte skatter og avgifter, rammes av andre spesialbestemmelser. I straffeloven er slik unndragelse henført under forseelser i strl. § 406 eller andre særbestemmelser dersom straffene er strengere. Dette innebærer imidlertid ikke at disse ikke kan anmeldes. Men det som ofte skjer er at disse sakene tas som forvaltningssaker hvor det fattes vedtak i den enkelte etat om tilleggsavgift eller skatt.

Dette gjelder spesielt tollvesenet. Innførsel av varer til Norge er basert på et tillitsforhold mellom tollvesenet og den enkelte importør. Det er vareeiers ansvar å melde om innførsel og innfortolle varene i henhold til gjeldende regler. Dersom ikke dette gjøres, kan det være umulig for tollvesenet å oppdage innførselen. Disse sakene tas ofte som forvaltningssaker, og kun de mest alvorlige tilfellene blir anmeldt.

Staten er et hyppig offer for bedragerier. Det området der det er størst tap for det offentlige er misbruk av trygdesystemet. Misbruk på dette feltet kombineres ofte med svart arbeid eller næringsaktivitet. Det jukses med alt fra dagpenger til uførepensjon. Trygdesystemet er basert på tillit til den som skal motta ytelsen. Dette er et system der det viser seg at det kan være lett å jukse. Den som for eksempel mottar dagpenger skal hver fjortende dag sende inn et meldekort til NAV der vedkommende opplyser om hvorvidt han har arbeidet den siste perioden. Dette meldekortet er grunnlaget for beregning av dagpenger. Dersom den som mottar dagpenger ikke opplyser om at han har jobbet den siste perioden fører det til utbetaling av for mye dagpenger, og dette er et tap for staten.

Det blir for omfattende å gå nærmere inn på de ulike formene for bedrageri. Men en kort redegjørelse for hva bedrageri er gir en bedre bakgrunn for å forstå innholdet i straffebestemmelsene.

4 BESTEMMELSENES OBJEKTIVE INNHOLD

En straffebestemmelse består av en objektiv og en subjektiv del. Den objektive delen angir den straffbare handlingen, og kalles bestemmelsens gjerningsinnhold. Den subjektive delen retter seg mot gjerningsmannens utviste skyld i forhold til gjerningsinnholdet. Dersom den handling gjerningsmannen har gjort ikke oppfyller de objektive vilkårene, er den ikke straffbar som bedrageri. Det vil da ikke være behov for å undersøke hvorvidt det subjektive vilkåret er oppfylt.

Det er strl. § 270 som angir handlingen som må være utvist¹³ for at straffansvar skal inntreffe, og både strl. §§ 271 og 271a henviser til denne. Forskjellen mellom de ulike bestemmelsene er straffenivå og skyldkrav. Det naturlige er å gå felles gjennom gjerningsinnholdet og deretter peke på forskjellene og behandle disse hver for seg.

Den straffbare handlingen består i at noen ”*ved å fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse rettstridig forleder noen til en handling som volder tap eller fare for tap for han eller den han handler for.*”¹⁴ Alle komponentene som utgjør den straffbare handlingen må være tilstede for at det skal foreligge bedrageri.

De objektive vilkårene er minstekravene som må være oppfylt for at det skal foreligge et straffbart bedrageri. Hvorvidt det foreligger et bedrageri i det enkelte tilfelle må undersøkes konkret. Hvor grensene for det straffbare bedrageri går, må leses ut av rettspraksis. Men disse grensene flytter seg. Dette kan skyldes synet på handlingens straffbarhet og samfunnsendringer for øvrig når det gjelder hva som er akseptabelt. Man kan derfor ikke stole blindt verken på rettspraksis eller juridisk teori. Det viktige er at man i det enkelte tilfellet ser på de konkrete fakta, og holder dette opp mot lovbestemmelsene og rettspraksis.

¹³ Rt. 2003 s.320 pkt.6

¹⁴ Straffeloven § 270

Når man skal undersøke grensene for bedrageri er det ikke tilstrekkelig å se på høyesterettsdommer. De fleste domsavsigelser om bedrageri i Høyesterett dreier seg om spørsmål knyttet til straffeutmålingen. Det er denne som volder flest problemer i praksis. De fleste dommer om lovforståelsen er avsagt i lagmannsretten eller tingretten, og derfor har disse relevans i denne oppgaven.

Før jeg går gjennom vilkårene for den straffbare handlingen, skal jeg redegjøre for to begreper som er sentrale for hvorvidt det foreligger et bedrageri.

4.1 Avklaring av to sentrale begreper – villfarelse og handling

Bedrageri bestemmelsene skiller seg litt ut fra andre straffebestemmelser, da det kreves en viss deltakelse fra fornærmede. Det er den fornærmede selv som utfører handlingen som påfører vedkommende tap. Handlingen er en følge av gjerningsmannens utviste opptreden. Begrepene villfarelse og handling skal jeg omtale i dette avsnittet.

4.1.1 Villfarelse

Villfarelsen har en sentral rolle ved bedrageri idet den er grunnlaget for den tapsbringende handlingen. I straffeloven kan ordet villfarelse ha flere betydninger. To varianter retter seg mot gjerningsmannen, nemlig faktisk villfarelse og rettsvillfarelse.¹⁵ En tredje variant er den jeg skal omtale her, og retter seg mot fornærmede.

Villfarelse kan defineres som en feilaktig oppfatning av virkeligheten. Når bestemmelsen krever villfarelse forutsettes det at det dreier seg om villfarelse hos et levende menneske.¹⁶ En maskin kan ikke ha feil oppfatning av virkeligheten. Den kan imidlertid manipuleres, men da dreier det seg om databedrageri.

¹⁵ Strl. §§ 42 og 57

¹⁶ Andenæs(2008) s. 383

Et eksempel på en villfarelse er at A er av den oppfatning at B er eier av bilen han prøver å selge, mens det i virkeligheten er C som er den rettmessige eier. Et eksempel på en villfarelse fra rettspraksis har vi i Rt. 1984 s. 904. Der ble en distriktssjef i et ferdighusfirma domfelt for bedrageri da han hadde bestilt varer på vegne av et firma som ikke var i stand til å betale. Her var fornærmede i villfarelse vedrørende medkontrahentens betalingsevne.

Det er ingen krav til hva villfarelsen skal gå ut på. Det ville nok ført til en upraktisk begrensning av bestemmelsens rekkevidde dersom det skulle vært slike krav. Det kan foreligge villfarelse om et eierforhold, en investering, medkontrahentens oppfyllelsesvilje, arbeidsforhold eller tilstanden til en gjenstand. I Rt. 2003 s. 320 besto villfarelsen i uvitenhet om at gjerningsmannen mottok dagpenger samtidig som han mottok sosialytelser for utlegg til livsopphold og boutgifter. Gjerningsmannen unnlot her å opplyse om sosialytelsene han mottok. I Rt. 2007 s. 1677 "Finance Credit" gikk villfarelsen ut på en uriktig oppfatning av selskapets økonomi i forbindelse med låneopptak. Her hadde gjerningsmennene jukset med regnskapet slik at rapportene som ble gitt til långiverne i forbindelse med låneopptak gav en uriktig oppfatning av den virkelige økonomiske situasjonen.

Villfarelsen kan også være i forhold til en rettsregel. Et eksempel på dette er at fornærmede får opplyst at fristen for foreldelse er to år, mens den i virkeligheten er ett år.

Det kan være flere grunner til at fornærmede befinner seg i villfarelse. Vedkommende kan ha fått uriktige opplysninger som gir en feil oppfatning av et bestemt faktum, eller det kan skyldes ren uvitenhet hos vedkommende. I Rt. 2007 s.583 var villfarelsen hos den fornærmede bank basert på direkte uriktige opplysninger fra gjerningsmannen vedrørende hennes arbeidssituasjon og inntekt. Det var lagt frem dokumentasjon på ansettelsesforhold i form av forfalskede lønns slipper. I Rt. 2000 s.1853 gikk villfarelsen ut på uvitenhet vedrørende mottakelsen av en tjeneste. De fornærmede firmaene mottok fakturaer for

tjenester og betalte i den tro at de hadde fått dem. I realiteten hadde de aldri mottatt en slik tjeneste det dreide seg om.

Når villfarelsen skyldes uvitenhet kan det bety at fornærmede overhodet ikke har vært inne på tanken at hans oppfatning er feil. I dommen¹⁷ jeg nevnte ovenfor var det dette som var tilfellet. Andenæs¹⁸ har diskutert hvorvidt ren uvitenhet faller inn under ordet villfarelse. Han henviser her til strl. § 57 om rettsvillfarelse der ren uvitenhet også faller inn under ordet villfarelse. Han konkluderer med at det ikke har noen betydning for straffbarheten om villfarelsen skyldes direkte uriktige opplysninger eller ren uvitenhet fordi det i begge tilfeller foreligger uvitenhet om det virkelige faktum.

Skillet kan imidlertid få betydning i forhold til spørsmålet om det foreligger forledelse og hvem som bærer ansvaret for at fornærmede var uvitende. Dette kommer jeg nærmere tilbake til i punkt 4.2.2.

Når det er slått fast at krenkede befant seg i villfarelse, er det nødvendig å ta stilling til hvorvidt det foreligger årsakssammenheng mellom villfarelsen og den tapsbringende handling.¹⁹ Spørsmålet som må stilles er om fornærmede hadde handlet slik som han gjorde, dersom han ikke hadde befunnet seg i villfarelse, se nærmere om dette i punkt 4.2.2.

Kravet til villfarelse innebærer at det er noen som må føres bak lyset. Ordlyden avgrenser bestemmelsens rekkevidde mot de tilfeller hvor vedkommende ikke føres bak lyset. Et klassisk eksempel er at man låner en venn penger, og at man, når man krever det tilbake, blir møtt med at vedkommende aldri har mottatt noe lån. Siden det var et lån mellom venner har heller ikke fornærmede noen kvittering på å ha utbetalt pengene.

¹⁷ Rt. 2000 s.1853

¹⁸ Andenæs(2008) s. 382

¹⁹ Andenæs(2008) s. 382

Her vil fornærmede være klar over at gjerningsmannen lyver, uten å være i stand til å gjøre noe med det. Vedkommende er ikke ført bak lyset, og bedrageri foreligger derfor ikke.

Dersom det ikke foreligger noen villfarelse kan man heller ikke påstå at vedkommende er blitt forledet. Dette var tilfellet i Rt. 1990 s. 1054. En mann ble dømt for blant annet bedrageri i byretten, men ble frifunnet i Høyesterett. Det ene forholdet var forsøk på bedrageri ved å forlede en ansatt ved et bilfirma til å kjøpe en bil tiltalte visste var stjålet. Byretten har lagt til grunn at den ansatte i bilfirmaet var klar over at bilen var stjålet og at tiltalte og medhjelperen hans visste at vedkommende var klar over sammenhengen. Høyesterett slo fast at det ikke var skjedd en forledelse. Grunnen til dette var manglende villfarelse og det faktum at den ansatte visste hva som foregikk. Fornærmede var derfor ikke ført bak lyset.

En relevant problemstilling er hvem som skal beskyttes av bestemmelsene. Sagt på en annen måte, hvem er det som i det enkelte tilfellet har risikoen for villfarelsen? Den som tar en bevisst risiko er klar over hva han begir seg ut på. Mens den lettlurte personen ikke forstår hva han har begitt seg ut på.

Det florerer av flotte ”tilbud” og unike sjanser til å bli rik fort. Og det er stadig noen som biter på. Ta for eksempel Nigeria-bedrageriene. Disse har vært et problem i flere år, likevel blir det stadig vekk gjort forsøk på å få folk til å bite på agnet. ØKOKRIM har advart folk mot disse og det har vært mye omtale om det i media. Når folk til tross for dette faller i fella, har de vel egentlig ikke vært i villfarelse. Det er imidlertid ingen foreliggende praksis der dette har vært diskutert. Den rådende oppfatningen er at slike bedragerier må slås hardt ned på, og at noen da har tatt en slik risiko tillegges ikke vekt.

Noen mennesker er rett og slett lettlurte. Man får for eksempel et brev i posten om at man har vunnet en million i et lotteri man ikke en gang har deltatt i. For å få ut premien må man innbetale 10.000 kr til en oppgitt konto. Dette gjør man, og ser verken noe til millionen eller de pengene man betalte inn. Spørsmålet er om de som faller for slike forsøk har krav

på å beskyttes av strafferettslige regler. Svaret er at det disse menneskene som har behov for å beskyttes mot utspekulerte bedrageriforsøk.

4.1.2 Handling

Strl. § 270 krever at fornærmede foretar en handling som påfører han eller henne tap. Jeg vil kort avklare hva som ligger i ordet handling.

Den normale forståelsen av ordet er noe en aktivt gjør, som å betale ut penger, avlyse en avtale eller skrive under en kontrakt. I Rt. 2003 s. 320 besto fornærmedes handling i å utbetale penger til gjerningspersonen. Det er utbetaling av penger som er den mest vanlige formen for handling.

I straffeloven er handling likestilt med det motsatte, nemlig unnlattelse av å handle, jf. strl. § 4. I følge forarbeidene²⁰ er det veldig praktisk at unnlattelse likestilles med handling. Som eksempel er nevnt at fornærmede narres til å unnlate å avbryte en foreldelsesfrist med den begrunnelse at det ikke er nødvendig.

I Rt. 1912 s. 392 tok Høyesterett stilling til hvorvidt handling og unnlattelse fra fornærmede var likestilt ved bedrageri. Gjerningsmannen ble dømt for forsøk på bedrageri etter å ha forsøkt å få postvesenet til å unnlate å kreve tilbakebetaling. Med henvisning til strl. § 4 konkluderte Høyesterett med at det å forlede noen til en unnlattelse som påfører vedkommende tap, rammes av bedrageribestemmelsen. Fra nyere praksis kan Rt. 1996 s. 364 nevnes. Fornærmede unnlot her å fremme et refusjonskrav på sosialytelser gjerningsmannen hadde mottatt.

Det er viktig å merke seg at handlingen må være en følge av villfarelsen, det kreves en viss påvirkningsfaktor. Hvis krenkede uansett ville handlet slik han gjorde, foreligger ikke bedrageri. Videre må handlingen være tapsbringende. Dersom fornærmede til tross for sin

²⁰ SKM 1896 s. 241

handling ikke påføres tap, foreligger det ikke bedrageri. Det kan i slike tilfeller tenkes at det foreligger forsøk, men forsøk faller utenfor oppgaven og behandles derfor ikke nærmere.

Det er kommet opp en problemstilling i praksis som knytter seg til de tilfeller hvor den fornærmede narres til en handling som er umoralsk, og hvorvidt man i slike tilfeller kan straffe gjerningsmannen for bedrageri. Problemet er begrunnet i at den som utfører en handling som ikke er godtatt av samfunnet ikke bør beskyttes mot bedrageri, når vedkommende uansett ikke ville ha rett på et sivilrettslig krav.

Høyesterett har uttalt seg om dette i Rt. 1986 s. 1013 på side 1015. Høyesterett mener at strl. § 270 skal ramme selve handlemåten, altså bruken av bedragerske metoder for å oppnå en vinning man ikke har krav på. Det er ikke bare fornærmedes interesser som skal beskyttes, men også det offentliges interesse i å hindre at slike metoder brukes. Derfor har det ingen betydning hvorvidt handlingen fornærmede narres til er umoralsk.

4.2 Den straffbare handlingen

Jeg skal nå gå over til den handlemåten som er gjort straffbar. Handlingens innhold er sammensatt, og kan deles i fire ulike vilkår.

4.2.1 "... fremkalle, styrke eller utnytte en villfarelse..."

Strl. § 270 lister opp tre alternativer for gjerningsmannens påvirkning av fornærmede. Villfarelsen kan fremkalles, styrkes eller utnyttes, jf. strl. § 270. Ved bedømmelsen straffbarheten i det enkelte tilfellet vil ikke skillet mellom disse tre alternativene ha så stor betydning, men det er likevel på sin plass å nevne det. Det som er det viktigste er at gjerningsmannen har vært involvert i forhold til fornærmedes oppfatning av virkeligheten.

Strl. § 4 likestiller handling med unnlattelse av å handle. Det betyr at også gjerningsmannens unnlattelse av å foreta seg noe, kan påvirke fornærmedes virkelighetsoppfatning.

Det første alternativet er å fremkalle en villfarelse. Forarbeidene er tause om hva som legges i ordet. En vanlig forståelse av ordet, er at det oppstår noe som ikke forelå fra før.²¹ I bedrageritilfeller betyr det at det er gjerningsmannen som ved sin handlemåte fremkaller en feilaktig forestilling av virkeligheten hos fornærmede.

Det er ingen krav til måten villfarelsen fremkalles på. Gjerningsmannen kan komme med opplysninger eller forholde seg taus, og i begge tilfeller kan det fremkalles en villfarelse.²² Opplysninger som blir gitt må naturlig nok være uriktige om de skal føre til en villfarelse. Et annet eksempel på fremkallelse ved gitte opplysninger er at det ved søknad om lån gis uriktige opplysninger om økonomien. Långiveren kan da forledes til å gi et lån der det foreligger større risiko for tap enn banken regnet med. Det var blant annet tilfelle i Rt. 2007 s.583. En kvinne la frem falske lønnslipper og kontoinnbetalinger, for å skape en villfarelse hos banken slik at de utbetalte lånet.

Det er vanskelig å forestille seg at noe kan fremkalles ved ren fortielse. I de fleste tilfeller vil fremkallelse være en kombinasjon av gjerningsmannens opptreden utad og hans taushet. Den fornærmede trekker slutningen om å handle på bakgrunn av gjerningsmannens samlede opptreden.²³

Et eksempel på villfarelse som ble fremkalt ved en kombinasjon av gjerningsmannens opptreden og taushet finner vi i Rt. 2003 s. 122. Gjerningsmannen lurte kassadamen i en travel butikk til å veksle en 500 lapp til en 1 000 lapp. Gjerningsmannen skulle kjøpe en flaske sjampo og gav kassadamen en 500 lapp. Deretter bad han om å få den tilbake med den unnskyldning at han hadde en mindre seddel. Deretter gav han kassadamen en ny 500 lapp og spurte om å få denne og den forrige vekslet i en 1 000 lapp, noe han fikk. Det som da var tilfellet var at han hadde fått vekslet en 500 lapp til en 1 000 lapp. Villfarelse besto i at kassadamen trodde hun hadde mottatt to 500 lapper. Ved å unnlate å opplyse om at han

²¹ Andenæs(2008) s. 380

²² Bratholm(1995) s. 714

²³ Andenæs(2008) s. 380

hadde fått den ene seddelen tilbake og den aktive opptreden ved at han bad om å få vekslet, skapte villfarelsen.

Å styrke en villfarelse kan, i likhet med fremkallelse, skje ved taushet eller ved å komme med opplysninger. For at en oppfatning skal kunne styrkes er det en forutsetning at det foreligger et grunnlag der fra før, i bedrageritilfellene en villfarelse. Gjerningsmannen styrker den villfarelsen ved å opprettholde eller befeste den ytterligere.²⁴ Man er i slike situasjoner klar over at fornærmede befinner seg i villfarelse vedrørende virkeligheten. Ved å tie om opplysninger man sitter inne med, vil villfarelsen styrkes ytterligere, ved at fornærmede trekker en konklusjon om at hans oppfatning er riktig. Hvis man gir opplysninger, vil fornærmede trekke den slutning at opplysningene styrker hans oppfatning av virkeligheten.

Bedrageribestemmelsen før straffeloven av 1902 inneholdt en opprømsing av måter en villfarelse kunne styrkes eller fremkalles på. Dette ble fjernet ved ny straffelov av 1902 på grunn av tung ordlyd og fordi den syntes å være overflødig.²⁵ Fjerningen kan sees på som et tegn på at det ikke er noen grenser for hvordan en villfarelse fremkalles, styrkes eller utnyttes.

Det kan være vanskelig å vite om en villfarelse i det enkelte tilfellet er fremkalt eller styrket. Rt. 2005 s. 1195 befinner seg i grenselandet mellom fremkallelse og styrking. Men det er som sagt ikke her problemene ligger.

Når det gjelder å styrke eller fremkalle en villfarelse, kreves en årsakssammenheng mellom gjerningsmannens opptreden og villfarelsen.²⁶ I forhold til utnyttelsesalternativet finnes det ikke et slikt krav, idet det er nødvendig at det foreligger en villfarelse fra før for at man skal kunne utnytte den.

²⁴ Bratholm(1995) s. 714

²⁵ Kjerschow(1930) s.674

²⁶ Bratholm(1995) s. 714

Det siste alternativet er utnyttelse av en villfarelse. Her vil det foreligge en villfarelse allerede, som er uavhengig av gjerningsmannens opptreden. Utnyttelsesalternativet er en sikkerhetsventil i de tilfeller hvor det er klart at det foreligger en villfarelse, men det er usikkert om gjerningsmannen har fremkalt eller styrket den. Alternativet rammer for eksempel den som i taushet benytter seg av den annens villfarelse, selv om denne ikke trekker slutninger av tausheten. Spørsmålet vil være om gjerningsmannen hadde en rett til å forholde seg taus eller ikke. Dette er knyttet til rettsstridskravet og behandles under pkt.4.2.3. Et eksempel på utnyttelse er at man har en avtale om løpende økonomisk støtte, som baserer seg på opplysninger gitt ved inngåelsen av avtalen. Dersom det kommer nye omstendigheter som har betydning for avtalen, men som gjerningspersonen unnlater å opplyse om, og som fornærmede ikke har forutsetninger for å vite noe om, vil det foreligge en utnyttelse.

Ved trygdebedragerier er det ofte at gjerningsmannen har utnyttet en villfarelse, for eksempel ved mottagelsen av dagpenger. Dersom situasjonen endrer seg, i form av at vedkommende får arbeid, og det ikke gis beskjed om dette, utnytter vedkommende den villfarelsen som foreligger hos trygdevesenet i form av at vedkommende ikke har arbeid. Det kan vises til en dom fra Agder lagmannsrett²⁷ der en mann hadde fortiet at han arbeidet samtidig som han mottok sykepenger.

Det kan være vanskelig å avgjøre hvilket alternativ et tilfelle faller inn under. Men det viktigste er, som sagt, at gjerningsmannen på en eller annen måte har en finger med i spillet når det gjelder villfarelsen.

4.2.2 Kravet til forledelse

Det kreves at gjerningsmannen ved hjelp av villfarelsen forleder fornærmede til en handling. Det spiller ingen rolle om villfarelsen som er fremkalt, styrket eller utnyttet er

²⁷ LA-1997-609

egnet til å forlede, dersom den faktisk ikke gjør det. Hvorvidt det foreligger forledelse må avgjøres konkret i det enkelte tilfellet.²⁸

Det må foreligge en årsakssammenheng mellom villfarelsen og den tapsbringende handlingen som fornærmede utfører. Villfarelsen må være den motiverende faktor for denne handlingen. I motsatt tilfelle vil det ikke foreligge bedrageri.

Problemstillingen er om fornærmede hadde handlet slik dersom villfarelsen ikke hadde foreligget. Hvis A for eksempel legger frem uriktige regnskaper til banken ved søknad om låneopptak, men banken ikke bygger på disse ved sin avgjørelse av lånets innvilgelse, vil det ikke foreligge et bedrageri.

Det kan imidlertid være et forsøk på bedrageri. Dette er avhengig av om den straffbare handling ansees som påbegynt, jf. strl. § 49. Forsøk på bedrageri faller utenfor oppgavens tema.

Et eksempel på et tilfelle hvor villfarelsen var motiverende for den tapsbringende handlingen har vi i Rt. 2005 s. 185. På grunn av villfarelsen om at A ikke tjente mer enn det tillatte ved 30 % uførhet, ble fornærmede forledet til en feilutbetaling på kr. 162.615.

I de tilfeller hvor fornærmede har styrket eller fremkalt en villfarelse ved aktiv handling, vil det sjelden være tvil om at årsakskravet er oppfylt. Men når det kommer til passivitet og rene utnyttelseshandlinger kan det være uklart om kravet er oppfylt. Det avgjørende er om gjerningsmannen visste eller burde ha visst at det forelå en villfarelse, og om det var rimelig å forlange at han brakte offeret ut av villfarelsen.²⁹

²⁸ Bratholm(1995) s.715

²⁹ Andenæs(2008) s. 384

I en dom fra Borgarting lagmannsrett³⁰ var en mann tiltalt for bedrageri idet han hadde forledet en bankfunksjonær til å utbetale ham kr. 80.000 for mye i forbindelse med et bankkuttak. Forledelsen gikk ut på at den tiltalte hadde unnlatt å opplyse om at han hadde fått overlevert kr. 80.000 for mye. Vedkommende ble frifunnet da det ikke var tilstrekkelig bevist at han faktisk hadde forledet bankfunksjonæren. Det var tvil om han i det hele tatt var klar over eller burde vært klar over at han hadde fått utlevert for mye.

Forledelse er ikke nok til at vilkårene er oppfylt, det kreves også at denne forledelsen er rettsstridig. Dette vil jeg redegjøre for i neste punkt.

4.2.3 Rettsstridskravet

Rettsstridskravet er knyttet til forledelsen. Da det er en del særlige problemstillinger knyttet til dette kravet, synes jeg det er hensiktsmessig å behandle det for seg.

Det er ikke tilstrekkelig for straffeansvar at fornærmede er forledet til handlingen, dersom forledelsen ikke er rettsstridig. Innholdet i dette begrepet følger ikke av bestemmelsens ordlyd. I forarbeidene til straffeloven ble det sagt at kravet retter seg mot ”hvad der efter den gjældende Retsopfatning er utilstedeligt i Handel og Vandel”.³¹ I avtaleretten er dette kjent som prinsippet om redelighet og god tro. I følge Andenæs³² kan man også oversette dette med begrepet ”utilbørlig forleder.”

Rettsstridigheten retter seg mot handlingens moral³³, hvorvidt en handlemåte er ansett som riktig eller gal. Kravet er en henvisning til den alminnelige rettsoppfatning på et område.

³⁰ LB-2006-110428

³¹ SKM 1888 s. 63

³² Andenæs(2008) s. 386

³³ Bratholm(2008) s. 716

Rettsstridskravet er avgjørende for om det i det enkelte tilfellet er bedrageri å gi uriktige opplysninger eller holde tilbake informasjon. Intensjonen med å ha med et krav om rettsstrid er å begrense bestemmelsens virkeområde ytterligere. Poenget med å avgrense bestemmelsen på denne måten er at ordlyden er såpass vid og dekker flere tilfeller enn de man mener er straffverdige.

Det er flere bestemmelser i straffeloven som inneholder et krav til at handlingen må være rettsstridig. Men det betyr ikke nødvendigvis det samme for hvert straffebud. Andenæs nevner at begrensingen av hva som er rettsstridig må finnes ved en tolkning av det enkelte straffebudet.³⁴ Det er en generell reservasjon mot å ramme alle de tilfellene som vil falle inn under bestemmelsen.

Fastsettelsen av grensene til rettsstridskravet er overlatt til domstolene.³⁵ Det er de som i siste instans vurderer hva som er moralsk og hva som ikke er det, med veiledning i den alminnelige rettsoppfatningen.

Hva som er rettsstridig i det enkelte tilfelle, må baseres på en helhetsvurdering. Problemstillingen må være om forledelsen objektivt sett er i strid med alminnelig rettsoppfatning. Det er ikke gjerningsmannens rettsoppfatning som skal legges til grunn her. Den vil få betydning ved avgjørelsen av vedkommendes skyld, noe jeg kommer nærmere tilbake til under pkt. 5.1.3.

Forhandlingstaktikk er et klassisk eksempel på hvordan rettsstridskravet avgrenser bedrageribestemmelsenes anvendelsesområde. Forhandlingstaktikk er mye brukt i handel, for eksempel for å presse en pris opp eller ned. I disse tilfellene kan man godt si at medkontrahenten forledes. En kjøper av et maleri opplyser at han ikke vil gå over den tilbudte pris, mens han egentlig er villig til å strekke seg langt fordi han virkelig ønsker seg dette bildet. Hvis selgeren til tross for ønske om en høyere pris velger å slå til, er han

³⁴ Andenæs(2004) s. 155

³⁵ Andenæs(2008) s. 386

forledet til dette gjennom villfarelsen om at kjøper ikke ønsker å gå høyere. Han er videre påført tap som følge av dette. Imidlertid er det normalt i forretningsammenheng å komme med uttalelser for å presse prisen ned eller opp, avhengig av om man er kjøper eller selger. Til tross for forledelsen rammes ikke forholdet av bedrageribestemmelsene. En slik forledelse er alminnelig godtatt, det vil si at den ikke er rettsstridig. Motsatt blir det dersom selgeren lyver om tingenes egenskaper, for eksempel hevder at en hest er egnet til sprang, for å presse prisen opp. Dette er ikke lovlig forhandlingstaktikk.

Overdreven reklame er også til en viss grad alminnelig akseptert. Poenget med reklame er å fremme forbrukerens interesse for butikken eller varene, og den enkelte forbruker må være klar over at de ikke kan ta all reklame for god fisk. Som eksempler på overdreven reklame kan nevnes uttalelser som ”verdens beste potetstappe” eller ”Gretes kortevare – billigst i byen”. For noen virksomheter kan dette være uriktige opplysninger.

I avgjørelsen av hva som er rettsstridig reklame skilles det mellom generelle vendinger og mer eksakte opplysninger om varen. Slike uttalelser som jeg nevnte ovenfor er generelle i den forstand at de ikke sier noe konkret om varene det reklameres for. Det fremkommer ganske tydelig at dette er uttrykk som brukes for å fange kundens oppmerksomhet, og det er virkemidler som til stadighet brukes av butikkene. Overdreven reklame i generelle vendinger er alminnelig akseptert og blir ikke ansett for å være rettsstridig.³⁶

Motsatt er det i de tilfeller hvor reklamen kommer med eksakte opplysninger om sammensetning, innhold og virkninger varen skal ha. Dersom disse opplysningene er uriktige er dette rettsstridig, nettopp fordi kunden her kjøper varen fordi den skal ha den oppgitte virkningen. Som eksempel kan nevnes et firma som reklamerer for tabletter som skal kurere beinskjørhet. Dersom det i virkeligheten ikke foreligger verken forskning eller dokumentert effekt på at dette er sant, vil det kunne anses som rettsstridig.

³⁶ Øvergaard(1941) s. 107

I Rt. 1979 s. 902 ble en mann domfelt for bedrageri etter blant annet å ha gitt uriktige eksakte opplysninger om en vares egenskap og salgbarhet. Høyesterett la vekt på at opplysningene var ”så eksakte og konkrete” at de måtte bli tatt bokstavelig. En leser kunne ikke ha noen forutsetning for å vite at dette var overdreven reklame.³⁷

Noen andre eksempler fra Høyesterett på domfellelse for bedrageri begrunnet i overdreven reklame har jeg ikke funnet. Jeg fant imidlertid en dom fra Oslo tingrett³⁸ som går på dette. Selv om den ikke har stor vekt kan den fungere som et eksempel. En mann ble domfelt for bedrageri for å ha forledet 2000 personer til å kjøpe produktet ”Fat Mover”, og for forsøk på bedrageri av 1000 personer av samme grunn. Han markedsførte produktet som et slankeprodukt, til tross for at det ikke hadde en slik effekt. Han hadde også lovet kjøperne et kamera ved kjøp av produktet, noe de ikke fikk. Grunnen til at dette forholdet har blitt pådømt som et straffbart forhold er at det dreier seg om forledelse av en større krets av personer og betydelige beløp. Av den grunn har det vakt interesse hos påtalemyndigheten. Jeg tror også at det har betydning for om reklamen er komplett løgn, det vil si at den ikke har et snev av sannhet i seg. Det kan hende at forholdet hadde vært annerledes dersom noe av markedsføringen var sann.

I vinter har det vært mye snakk om reklamen for produktet VITAEPRO. I reklamen for dette produktet ble det sagt at det forebygget ømme og stive muskler, og det ble brukt kjendiser i reklamen for å få det til å høres mer troverdig ut. Dette ble klaget på og det ble gjort undersøkelser på om virkningene av stoffet var dokumentert. Hva som har vært utfallet av dette vet jeg ikke, men det kan være at dette er en reklame som kan være i grenseland.

I mange tilfeller som gjelder reklame, kommer imidlertid markedsføringslovens³⁹ regler til anvendelse, og ikke bedrageribestemmelsene, da det gjerne dreier seg om relativt små

³⁷ Rt. 1979 s.902 på side 909

³⁸ TOSLO-2002-761

³⁹ Markedsføringsloven av 16. juni 1972 nr.47

beløp.⁴⁰ Markedsføringsloven (mfl) §§ 2 og 3 favner i realiteten over de samme områdene som bedrageribestemmelsene i forhold til ulovlig reklame, og i praksis er det ofte markedsføringsloven som brukes og ikke de generelle bedrageribestemmelsene. Mfl. § 17 er en egen straffebestemmelse som rammer overtredelser av loven. Det er i juridisk teori gitt uttrykk for at bedrageribestemmelsene bør brukes i større grad på tilfeller av overdreven reklame, med den begrunnelse at straffene er for milde.⁴¹

Det som nok er avgjørende for om det er straffeloven eller markedsføringsloven som benyttes, er om beløpene det er snakk om er store nok, og om påtalemyndigheten fatter interesse for saken. Når forholdet i tillegg må anmeldes, er det ofte det velges en lettere vei.

En forledelse kan skje basert på direkte uriktige opplysninger eller fortielser. Når noen lyver, altså kommer med uriktig informasjon, vil det i de fleste tilfeller være klart at dette er rettsstridig. Et eksempel på dette er RG. 2004 s. 243. Her var flere personer og foretak narret til å investere penger i et prosjekt for å utvikle et laserkamera som kunne gjøre det mulig å se gjennom tette materiale. Et slikt kamera var i virkeligheten umulig å konstruere. Det forelå her er en rettsstridig forledelse.

Hvor forledelsen er bygget på fortielser er det verre å avgjøre om den er rettsstridig. Forarbeidene⁴² likestiller de situasjoner hvor det foreligger en juridisk opplysningsplikt, med de tilfeller hvor gjerningsmannen forholder seg på en slik måte at man kan forvente at han kommer med opplysninger, eller hvor det ut fra alminnelig skikk og bruk kan forventes at opplysninger blir gitt. Det understrekes i senere forarbeider⁴³ at det er forskjell på å gjøre noe urett og å unnlate å gjøre det rette. Det betyr at det må gjelde snevrere grenser for bedrageriet når gjerningsmannens handlemåte er basert på taushet og ikke uriktige opplysninger.

⁴⁰ Andenæs(2008) s. 387

⁴¹ Andenæs(2008) s. 387

⁴² SKM 1888 s. 63 første spalte

⁴³ Indst.O.VIII (1890) s.4-5

Hvorvidt en fortielse er rettsstridig må avgjøres ved en helhetsvurdering. Utgangspunktet er om den annen part har en berettiget forventning om å få de aktuelle opplysningene. Viktige momenter ved denne helhetsvurderingen er betydningen det har for den annen part å få opplysningen, det vil si hvor sentral den er, om det er allmenn kunnskap eller ikke, om feilen er skjult eller synlig, om opplysningen dreier seg om antakelser eller positive kunnskaper osv. Dersom man på forhånd har forpliktet seg til å gi relevante opplysninger, har dette stor betydning.⁴⁴

Ved bedragerier mot trygdesystemet er det lite som skal til før forledelsen er rettsstridig. Her gjøres det gjeldende gang på gang at dette er et system bygget på tillit. Det eneste staten har å gå etter er de meldinger de mottar fra trygdemottakeren. Å gi uriktige opplysninger eller la være å gi opplysninger anses for å objektivt sett være rettsstridig nesten uansett. Staten har en berettiget forventning til å få de opplysningene som kreves for at trygdeytelsens skal ha riktig størrelse. Disse opplysningene er sentrale da de er det eneste trygdevesenet har å gå ut i fra. Systemet er bygget på tillit og trygdemottakeren må krysse av for at de gitte opplysninger er riktige. Brudd på denne tilliten må straffes strengt. I de tilfeller hvor det har blitt frifinnelse for trygdebedrageri, er det ikke manglende rettsstridighet som har vært det avgjørende, men manglende skyld i forhold til forledelsen.

I forhold til investeringsbedrageri er spørsmålet hvor langt opplysningsplikten strekker seg, eller hvor mange opplysninger man kan holde tilbake før det er rettsstridig i strafferettslig forstand. All investering innebærer en viss risiko som investoren må iberegne ved avgjørelsen om vedkommende skal gå inn i prosjektet eller ikke. Dersom slike opplysninger holdes tilbake er dette ikke nødvendigvis rettsstridig. Skal man skaffe seg investorer må nok noen kort kunne holdes til brystet. Men investoren vil ha en berettiget forventning til å få den informasjonen som han trenger for å gjøre en veloverveid avgjørelse. Dersom noen får en medkontrahent til å investere i et prosjekt som går ut på å

⁴⁴ Bratholm(1995) s. 717

videreutvikle et produkt, er det en rettstridig forledelse dersom de fortier at prosjektet i realiteten er gått konkurs. Opplysningen om konkursen er en viktig opplysning for medkontrahenten, og ligger innenfor det man må kunne forvente å få informasjon om, når man får en forespørsel om å være investor.

Ved tildeling av subsidier eller statsstøtte vil det også oppstå et spørsmål om hvor langt man kan holde tilbake opplysninger uten at forholdet rammes av bedrageribestemmelsene. I slike tilfeller er det forhandlinger hvor partene skal komme med nødvendige opplysninger som skal være med på å avgjøre hvorvidt de har rett på statsstøtte. Det avgjørende vil være hvilke opplysninger som skal utgjøre grunnlaget for tildelingen, enten alene eller sammen med andre momenter.

I Rt. 2005 s.1195 er det slått fast at det å legge frem uriktige regnskaper for å tilegne seg uberettiget statsstøtte er rettsstridig. Selv i de tilfeller hvor regnskapene ikke automatisk henger sammen med tilskuddene virksomheten får. Dette er imidlertid uriktige opplysninger som er gitt. Det kan for så vidt sies at det er en fortielse av den reelle økonomiske situasjonen. Ser man slik på det kan det trekkes en grense. Sentrale opplysninger om økonomien, selv om det ikke har noen direkte innvirkning på støttens størrelse, skal legges frem. Tildelinger av subsidier og lignende baseres på en helhetsvurdering, der det i tillegg til økonomi blant annet legges vekt på hvilken samfunnsmessig betydning virksomheten har. Betydningen er noe det går an å få kjennskap til uten hjelp fra virksomheten selv.

Også andre støtteordninger, som for eksempel Reisegarantifondet, baseres på opplysninger fra mottakeren av ordningen. I en sak fra Oslo tingrett⁴⁵ var det nettopp unnlatelse av å gi opplysninger om selskapets økonomiske situasjon til Reisegarantifondet som var stridens kjerne. Ved vurderingen er de momenter jeg nevnte ovenfor relevante, og også betydningen

⁴⁵ TOSLO-2007-171732

av opplysningsplikten som gjelder etter Reisegarantiforskriften § 8. I denne saken ble det imidlertid ikke domfellelse på grunn av manglende skyld.

Rettsstridskravets likhet med redelighetskravet i avtaleretten fører til at man trekker inn de samme momentene ved vurderingen i sivil- og strafferetten. Det er viktig å være oppmerksom på at innholdet ikke nødvendigvis er det samme. Brudd på kravet til redelighet og god tro gir ulike resultater i sivil- og strafferett. I sivilrett vil brudd på dette kravet føre til at en avtale for eksempel blir ugyldig eller revideres, mens i strafferetten kan det føre til straffeansvar, noe som er betydelig mer inngripende. Det bør derfor være forskjell på hvor utilbørlig atferden må være, før en handling er rettsstridig.

Problemstillingen i praksis er hvor rettsstridig forledelsen må være før man er over i straffbart bedrageri, og ikke bare avtalerettslig ugyldighet.

Avtalelovens ugyldighetsregler, særlig avtaleloven⁴⁶ (heretter forkortet avtl.) §§ 30, 33 og 36, har i og for seg det samme innhold som strl. § 270. I likhet med strl. § 270 henviser de til redelighet, god tro og god forretningsskikk. Avtl. § 33 rammer de tilfeller hvor det foreligger en mangel ved løftegiverens vilje, og det vil stride mot redelighet eller god tro å gjøre erklæringen gjeldende. Avtl. § 36 sier at en avtale helt eller delvis kan settes til side dersom det ville virke urimelig eller være i strid med god forretningsskikk å gjøre den gjeldende. Ved overtredelse av prinsippet om redelighet og god tro kan ugyldighet inntreffe. Som nevnt over er reaksjonene forskjellig ved brudd på avtalelovens regler og bedrageribestemmelsene. Dette innebærer at kravet til forledelsens rettsstridighet er strengere for overtredelse av strl. § 270.

I forretningslivet hender det ofte at forhold som i og for seg faller inn under strl. § 270, i stedet avgjøres etter reglene i avtaleloven. Grunnen til dette kan være at medkontrahentene

⁴⁶ Avtaleloven av 31. mai 1918 nr. 4

for eksempel ønsker å opprettholde en noenlunde god tone i forhold til senere forretninger eller at de ikke ønsker å gjennomgå en straffesak.

Et eksempel fra rettspraksis hvor det ble forsøkt å bruke avtaleloven for å få hevet kjøpet finner vi i en dom fra Oslo tingrett.⁴⁷ Fornærmede hadde henvendt seg til selskapet tiltalte representerte for å prøve å få hevet kjøpet, med henvisning til blant annet avtl. §§ 33 og 36. Selskapet ville ikke omgjøre handelen og tiltalte ble anmeldt for bedrageri.

Rettsstridigheten gikk ut på at det var gitt direkte uriktige opplysninger om verdsettelsen av bildene som fornærmede hadde kjøpt. Tiltalte ble domfelt for bedrageri.

Når det gjelder de tilfeller hvor det er gitt uriktige opplysninger vil jeg tro at disse tilfellene vil anmeldes eller påtales, da kravet til rettsstridig forledelse i forhold til strl. § 270 må sies å være oppfylt. Det er nevnt tidligere i oppgaven at det er en nulltoleranse for uriktige opplysninger. Dette ble blant annet sagt av lagmannsretten i en dom gjengitt i RG. 1999 s. 1189. Tiltalte hadde forledet flere huseiere til å kjøpe brannstiger ved å opplyse om at stigene var eller ville bli påbudt. Forsvareren anførte at det ikke var en rettsstridig forledelse, med den begrunnelse at det kreves grovere utilbørlighet for at det skal inntreffe straffeansvar enn det som kreves for at avtl. §§ 30 og 33 skal få anvendelse. Retten sa det ikke kunne være tvil om at rettsstridskravet etter strl. § 270 var oppfylt, da det var gitt uriktige opplysninger.

Grensetilfellene vil komme ved fortielser. Som eksempel kan nevnes Rt. 1971 s. 804 der en bilselger ble dømt for å ha stilt tilbake speedometrene på bilene han solgte, slik at kjøperne fikk en dårligere bil enn de trodde. Dette var klart i strid med redelighet og god forretningsskikk. Hadde det ikke vært anmeldt kunne kjøpene blitt gjort ugyldige etter avtalelovens regler. I dette tilfellet forelå det en fortielse av den riktige kilometerstanden.

⁴⁷ TOSLO-2004-9900

Jeg vil tro at grensen er den samme som har blitt lagt til grunn ved reklame. Nemlig at eksakte opplysninger eller fortielse om slike opplysninger er rettsstridig nok til å rammes av strl. § 270. Mens fortelser om generelle ting ikke alltid er utilbørlig nok til å rammes av bedrageribestemmelsene.

Etter å ha lest juridisk teori om strl. § 270 og om avtl. §§ 30, 33 og 36 har jeg ikke kommet til noe annet resultat enn at det ved redelighetsvurderingen legges vekt på de samme momentene. Det som kan være grunnen til at man i noen tilfeller velger å påberope seg ugyldighet, er at bevisbyrden er strengere i straffesaker.

4.2.4 Tap eller fare for tap

Det kreves videre at det foreligger tap eller fare for tap. Loven likestiller tap og tapsfare. Dette uttalte Høyesterett i en dom⁴⁸ der flertallet kom til at byretten hadde lagt til grunn en uriktig lovforståelse da de ikke hadde tatt stilling til tapsrisikoen. Saksforholdet var at en konsulent hadde forledet regionsykehuset i Trondheim til å utbetale penger til ham på grunnlag av fiktive reiseregninger, idet han fortiet at de også var dekket av Norske Kommuners Sentralforbund.

Ordlyden sier ingenting om hva som menes med ordet tap. Når man ser på forarbeidene fra revisjonen i 1951 fremgår det av sammenhengen at det dreier seg om tap av en økonomisk verdi, altså et formuestap. Frem til revisjonen i 1951 fremgikk dette klart av bestemmelsen, men ordet formuestap ble fjernet da det virket overflødig med en slik presisering.⁴⁹ Det har imidlertid ikke ført til noen realitetsendring, og tapet må fortsatt være av økonomisk art. Det innebærer at en person som forledes til å gi fra seg en gjenstand som har affeksjonsverdi for vedkommende, men som ikke har noen økonomisk verdi, har ikke vært

⁴⁸ Rt. 1983 s. 802 på side 805

⁴⁹ Ot.prp.nr.75 s. 6

utsatt for bedrageri.⁵⁰ En person narres for eksempel til å gi fra seg et maleri malt av hans oldemor. Dette har ingen økonomisk verdi, men er verdifullt for fornærmede.

Tapet eller tapsfaren knytter seg til det å miste noe av økonomisk verdi, uten å få noe av økonomisk verdi tilbake. Har man for eksempel betalt inn et forskuddsbeløp på en håndverkertjeneste, foreligger tap dersom man verken får tjenesten eller forskuddet tilbake. Tjeneste har en økonomisk verdi, som man da mister ved at avtalen ikke kommer i orden. Det er ofte penger fornærmede narres til å gi fra seg, men det kan også dreie seg om andre ting med en økonomisk verdi. Det kan for eksempel være et hus, en avtale eller et verdipapir fornærmede blir forledet til å gi bort.

Noen ganger foreligger det et konstatert tap. Gjerningsmannen har for eksempel brukt opp forskuddet han mottok fra fornærmede uten å levere tjenesten som avtalt. Et eksempel fra rettspraksis er Rt. 1998 s.174 der det forelå et konstatert tap ved at de uberettigede sykepengene på kr. 81.750 var utbetalt.

Selv om et tap ikke kan konstateres umiddelbart, hindrer ikke dette at det foreligger et tap og ikke bare tapsfare. Det er aktuelt i de tilfeller hvor handlingen og tapet ligger så nært hverandre i tid at det er unødvendig å skille på disse tidspunktene. For eksempel i de tilfeller hvor gjerningsmannen forleder fornærmede til å overføre et beløp fra sin konto til gjerningsmannens konto. En overføring fra en konto til en annen skjer ikke nødvendigvis med en gang man trykker på knappen for betaling. I Rt. 1990 s. 55 uttaler Høyesterett at de mener det ikke er utelukket å si at det er oppstått tap, og ikke bare fare for tap, i de tilfeller hvor gjerningspersonen har fått disposisjonsrett over beløpet, selv om beløpet faktisk ikke har blitt utbetalt.

I andre tilfeller kan det ikke konstateres et tap, men en tapsfare. For eksempel i de tilfeller hvor det legges frem uriktige regnskaper ved låneopptak i bank. I disse tilfeller kan det

⁵⁰ Andenæs(2008) s. 389

oppstå fare for tap i den forstand at banken ikke får den tilsiktede sikkerheten som var bakgrunnen for innvilgelsen av lånet.

Tidspunktet for vurderingen av hvorvidt det foreligger tap eller fare for tap, er når den aktuelle disposisjonen eller handlingen foretas. Det er situasjonen på dette tidspunktet som er avgjørende.⁵¹ For eksempel tidspunktet for overleveringen av pengene eller inngåelsen av en avtale.

Tapsfaren innebærer at det ikke er nødvendig at det konstateres et tap med en gang tapshandlingen er utført. Dette kan illustreres ved en uttalelse fra Høyesteretts kjæremålsutvalg gjengitt i Rt. 1989 s.77. En mann var i byretten frifunnet for bedrageri med den begrunnelse at tap enda ikke var konstatert. Dommen ble opphevet av kjæremålsutvalget idet de konkluderte med at byretten hadde lagt til grunn en uriktig lovanvendelse da de frikjente tiltalte på dette grunnlaget.

Tidligere var det nødvendig at det forelå en formuesoverføring for at det kunne slås fast at det forelå bedrageri.⁵² Da ordlyden ”fare for tap” ble lagt til i 1951, ble det gått bort fra kravet om formuesoverføring. Dette åpnet mulighetene for at også tap av fremtidig vinning kunne betraktes som et tap som falt inn under bedrageribestemmelsene.⁵³ I forarbeidene er det likevel gjort en reservasjon i forhold til usikkerheten av en slik fremtidig vinning. Det kreves at sjansen for å få vinningen må være aktuell, og fornærmedes forventning til den må være objektiv.⁵⁴ Vinningen kan ikke være basert på positive subjektive forventninger på fornærmedes side, som for eksempel en forventning om at den nystartede bedriften skal gå med et voldsomt overskudd. Det kan være lett å blande inn subjektive forestillinger i vurderingen av hvorvidt en mulig fremtidig gevinst er reell, og om det ved en handling er oppstått fare for tap.

⁵¹ Bratholm(1995) s. 718

⁵² SKM 1896 s. 240

⁵³ Ot.prp.nr.75 s. 10

⁵⁴ Ot.prp.nr.75 s.10

Vurderingen av om det foreligger fare for tap må være objektiv, både faren for tap av fremtidig vinning og annen tapsrisiko. Faren for tap må ikke være en fjern mulighet. Det som kreves er at gjerningsmannen må ha innsett at det er en virkelig tapsfare som det må regnes med, når man anvender rimelig aktsomhet.⁵⁵

Grunnlaget for vurderingen må være avtalen, dersom det foreligger en avtale. Dette uttalte Høyesterett i Rt. 1979 s.804 der en mann hadde stilt tilbake speedometrene på bilene han solgte slik at de viste en lavere kilometerstand enn den reelle. Retten la vekt på at det var den individuelle kjøpsavtale som måtte være grunnlaget for avgjørelsen om det forelå fare for tap.

Det er vanskelig å finne ut hvor grensene for tapsfaren går, men ved å undersøke rettspraksis vil man få noen retningslinjer.

I de tilfeller hvor banken løper større risiko enn forventet ved ytelse av lån, foreligger det fare for tap. I en dom fra Borgarting lagmannsrett⁵⁶ var det lagt frem fiktive kjøpekontrakter for banken slik at banken ved ytelse av lånet fikk dårligere sikkerhet i eiendommene enn det som var antatt, og de ble påført fare for tap. Vurderingen av tapsfaren tok utgangspunkt i avviket mellom eiendommenes reelle verdi og den verdien som var påført på kjøpekontrakten. Tingretten uttalte at dersom den faktiske verdien på eiendommene var lik verdien i kjøpekontraktene, kunne det ikke være fare for tap.⁵⁷ Men eiendommene var verdt mindre enn banken hadde forutsatt ved lånet, og ble da belånt med hundre prosent. Dette utgjorde objektivt sett fare for tap for banken. Det ble også påberopt fare for tap i forhold til at lånet ville bli ytt dersom riktige opplysninger hadde blitt oppgitt. Tapsfaren besto i tapte renter, fordi et lån på 100 % ville bli gitt med strengere rente.

⁵⁵ Ot.prp.nr.75 s.10 annen spalte

⁵⁶ LB-2008-014362 s. 2

⁵⁷ TOSLO-2007-105996

I Rt. 1976 s. 807 ble den tiltalte dømt for bedrageri etter å ha krevd inn merverdiavgift på utleie av arbeidstjenester til tross for at han visste at det ikke skulle beregnes merverdiavgift på dette. Forsvareren anførte som grunnlag for frifinnelse at det ikke forelå tap eller fare for tap for fornærmede. Dette begrunnet han med at firmaene hadde trukket beløpene fra i sine avgiftsoppgaver, og at det var staten som i realiteten var påført tap. Høyesterett mente likevel at firmaet var påført fare for tap. Selv om firmaet hadde trukket beløpene fra i sine avgiftsoppgaver, var ikke dette noe de hadde rettskrav på. Dersom skatteetaten hadde vært klar over fakta ville ikke firmaene fått trukket fra beløpet. Dette var tilstrekkelig til at det forelå fare for tap. Muligheten for tap har her blitt ansett for å være reell da muligheten for at skatteetaten skulle oppdage dette ikke var usannsynlig.

Et annet eksempel på fare for tap har vi i Rt. 1990 s. 1054. Et spedisjonsfirma hadde utlevert en bil til tiltalte og gitt ham kreditt på leien for oppbevaring av bilen idet de trodde han hadde tillatelse til å utlevere bilen. Det oppsto derved fare for tap av påløpt leie. I dette tilfellet er et fremtidig tap aktuelt idet firmaet kunne krevd leie for lokaler den tiden bilen sto der frem til tollvesenet gav tillatelse til utlevering.

I Rt.1983 s. 802 som jeg nevnte i begynnelsen av dette punktet hadde en konsulent fått utbetalt et beløp på fiktive reiseregninger, og dermed fått dobbeltdekning. Byretten hadde lagt til grunn at tiltalte egentlig hadde rett på pengene da han hadde utført tjenester for fornærmede uten å ta betalt. Førstvoterende la til grunn at tapsfaren måtte vurderes ut fra forholdene på det tidspunktet fornærmede handlet. På dette tidspunktet hadde ikke tiltalte fremsatt noe krav om betaling. Førstvoterende mente det ikke utelukket tapsfare at tiltalte kunne fremsette krav på betaling. Annenvoterende hadde et annet syn på saken. Han mente at siden forledelsen av sykehuset ikke innebar utbetaling av større beløp enn det tiltalte kunne kreve, forelå det ikke fare for tap.

Det er også slått fast i rettspraksis og juridisk teori⁵⁸ at selv om fornærmede er sikret erstatning for tapet gjennom en tredjemann, utelukker ikke det at det foreligger tap eller tapsfare. Det kan for eksempel dreie seg om erstatning gjennom en forsikrings- eller garantiordning. Selv når fornærmede kan påberope seg godtroervervloven utelukker ikke det tap eller tapsfaren.

Det har betydning for tap eller tapsfare hvorvidt tapet er midlertidig eller langvarig. Langvarig betyr ikke at det må vare i mange år. Det er forhold på gjerningsmannens side som har betydning for vurderingen. Det er en avgrensning mot de tilfeller hvor den som "låner" penger har vilje og evne til å betale tilbake. I disse tilfellene vil det ikke foreligge bedrageri. Et eksempel på dette er hvor fornærmede påføres et midlertidig tap på grunn av gjerningsmannens opptreden, men hvor gjerningsmannen har til hensikt å betale tilbake. I et slikt tilfelle vil det ikke foreligge tap, jf. Rt. 2004 s. 1291.

Et midlertidig tap forutsetter at både viljen og evnen til å betale tilbake foreligger. I forhold til betalingsevnen kan det være tvil om det er gjerningsmannens subjektive forestilling som skal legges til grunn, eller om det er en objektiv vurdering som må gjøres. Det kan være at gjerningsmannen har et mer positivt syn på sin økonomi, enn det man konkluderer med utenfra. Som jeg nevnte ovenfor må det ved vurderingen av tapet eller tapsfaren tas utgangspunkt i om det foreligger en virkelig fare sett i lys av alminnelig aktsomhet. I kommentarene til straffeloven er det sagt at tapsfare eller tap er utelukket der det foreligger "vilje og utvilsom evne til å betale tilbake."⁵⁹ Ut fra dette blir konklusjonen at det ikke er den enkeltes subjektive forestilling av egen betalingsevne som er avgjørende, men om det objektivt sett foreligger en betalingsevne.

Det hender at noen påberoper seg at avtalen er ugyldig etter avtaleloven og at fare for tap derfor er utelukket. Et eksempel på dette finnes i en dom⁶⁰ fra Oslo tingrett. Saken dreide

⁵⁸ Bratholm(1995) s. 718

⁵⁹ Bratholm(1995) s. 718

⁶⁰ TOSLO-2003-5798

seg om mann som forledet fornærmede til å stille pantsikkerhet for et lån på kr. 550.000. Tiltalte fortiet at lånet var utbetalt og misligholdt da sikkerhet ble stilt. Han påberopte seg at det forelå avtalerettslig ugyldighet, og at dette hindret at det forelå tapsfare. Retten kom til at det likevel forelå fare for tap da det var mulighet for at ugyldigheten ikke ville bli oppdaget og gjort gjeldende med suksess. Uttalelsen kan ikke tillegges for stor rettskildemessig vekt idet den kommer fra tingretten, men den kan fungere som et eksempel.

I de overnevnte tilfellene gir ulike eksempler for hva som kan regnes som fare for tap. For å finne en eventuell grense må man også se på dommer hvor det har blitt frifinnelse på grunn av manglende tapsfare.

Dette var tilfelle i RG. 1999 s.1189 der en mann var domfelt i herredsretten for bedrageri, men frifunnet i lagmannsretten. Mannen hadde drevet dørsalg av brannstiger, og hadde opplyst kjøperne at det var eller ville bli påbudt med stiger i hus som kjøperne bodde i. Flertallet mente at vilkåret om tap eller tapsfare ikke var opplyst fordi det ikke var noen mangler med stigen og prisen var normal markedspris. Mindretallet la vekt på at kjøperne ikke ville ha kjøpt stigen dersom de ikke var forledet til å tro at det var påbudt med stige.

Spørsmålet er hva som egentlig kan sies å være riktig. Når man skal avgjøre tap eller fare for tap er det da riktig å legge til grunn fornærmedes behov eller det faktum at de har fått den kvaliteten de har betalt for.

En lignende sak har vi i Rt. 1971 s.804. Saksforholdet var her at en bilselger hadde skrudd tilbake speedometrene på de solgte bilene, som da viste lavere kilometerstand enn den reelle. Utfallet her ble det motsatte av utfallet i RG.1999 s.1189, for tiltalte ble domfelt for bedrageri. Flertallet kom her til at det var voldt fare for tap da det ble ansett som sannsynlig at kjøperne ville få reparasjoner tilknyttet antall kilometer på et tidligere tidspunkt enn det de forventet ut fra den oppgitte kjørelengden og at de kunne risikere å få mindre for bilene

hvis de senere solgte dem.⁶¹ Mindretallet mente derimot at det ved fastsettelsen av bilens verdi på kjøpstidspunktet var tatt hensyn til slike forventede utgifter i forhold til riktig antall kjørte kilometer.

Disse to dommene taler imot hverandre. Saksforholdet er omtrent det samme, men resultatet er blitt et annet. Rt 1971 s.804 har blitt kritisert av Andenæs, som mener at det avgjørende for om det foreligger fare for tap i et slikt tilfelle som dommen dreide seg om, er om det objektivt sett er likevekt mellom ytelsen og motytelsen.⁶² Det er dette standpunkt som er lagt til grunn i RG.1999 s.1189, nemlig at det var likevekt mellom kvaliteten på stigen og prisen som var betalt.

Dersom man legger dette til grunn, vil det ikke foreligge tap eller tapsfare i de tilfeller hvor det er likevekt mellom ytelsen og motytelsen. Selv om dette kan virke urimelig idet fornærmede ikke har behov for varen, mener jeg at når de vil ha rett på å gjøre avtalen ugyldig etter avtl. § 33 er dette tilstrekkelig for å veie opp for den eventuelle urimeligheten.

Det er omtrent umulig å finne ut hvor grensen for tapsfaren går. Men det som er klart er at vurderingen må tas konkret i det enkelte tilfelle. For de tilfeller hvor det finnes rettspraksis på tilfeller som er noenlunde like, vil det kunne søkes hjelp i disse. I de tilfeller som ikke har noen likhet med tidligere tilfeller, må man gå ut fra de momenter som er nevnt i forarbeidene.

Tapet kan ikke ramme hvem som helst og likevel gå inn under bedrageribestemmelsen. Det gjelder et krav til hvem som skal være rammet. Ordlyden i strl. § 270 sier at tap eller faren for tap må være påført den som handler eller vedkommende han handler for. Hvis A for eksempel selger en bil til B som viser seg å være i så dårlig stand at den er ubrukelig, er B påført et tap og vilkåret er oppfylt. Det er det også dersom A kjøper bil på vegne av sin mor. Alternativet om at tapet eller tapsfaren også er oppfylt der fornærmede handler på

⁶¹ Rt. 1971 s. 804 på side 807

⁶² Andenæs(2008) s.390.

vegne av noen er veldig praktisk. For eksempel ved trygdebedragerier er det den ansatte som forledes, mens det er staten som påføres tap. Dette alternativet gir en sikkerhet for de som gir andre fullmakt for å handle for seg.

Kravet til hvem som må rammes av tapet har avgrensende effekt der det er en utenforstående tredjemann som påføres tap eller tapsfare. I slike tilfeller er ikke tapet tilstrekkelig til at den objektive gjerningsbeskrivelsen er oppfylt. I en Høyesteretts dom fra 27. mars 2009 HR-2009-703 ble dette illustrert. Den tiltalte hadde forsøkt å forlede namsmannen til å ta utlegg hos Lindorff AS, ved å legge frem et falskt gjeldsbrev. Vedkommende ble dømt for bedrageri i tingretten, men dommen ble opphevet i Høyesterett. Begrunnelsen var at forholdet ikke var bedrageri. Den tiltalte hadde forledet namsmannen, mens det var Lindorff AS som var utsatt for fare for tap. Namsmannen handlet ikke på vegne av Lindorff AS, og dermed var ikke vilkåret for bedrageri oppfylt.

Spørsmålet om en person anses for å handle på vegne av noen kan skape problemer, for det er ikke alltid like klart hvorvidt noen har handlet på vegne av en annen. For eksempel vil nok partene i en rettssak føle at dommeren handler på deres vegne, mens han i realiteten handler på vegne av staten. Når det foreligger fullmakt eller avtale som uttrykker en rett til å handle på noen andres vegne, vil det ikke bli noen tvil. I de tilfeller hvor det ikke foreligger noe skriftlig eller muntlig avtaler eller lignende som kan fortelle hvorvidt den forlede handler på vegne av fornærmede, må vurderingen gjøres ut fra de opplysninger man har i saken.

Det er i praksis gitt vide grenser for hvem som anses for å handle på vegne av en annen. For eksempel i forholdet mellom banker, posten og andre finansinstitusjoner som overfører beløp og utbetaler penger, har det vært spørsmål om de handler på vegne av kontoinnehaveren i de tilfeller hvor det er vedkommende finansinstitusjon som er forledet.⁶³ Dette er i rettspraksis besvart bekræftende. Som eksempel kan nevnes Rt. 1993

⁶³ Andenæs(2008) s. 392

s.388 hvor posten ble forledet til å betale ut et beløp to ganger. Gjerningsmannen hadde ikke fått sitt trygdeutbetalingskort i tide og fikk et nytt. Da han mottok det opprinnelige fikk han også ut penger på dette. Selv om det var trygdekontoret som var påført tap, ble posten ansett for å handle på vegne av trygdekontoret.

I forhold til misbruk av betalingsmidler vil det føre til en forskjell på hvem tapet må ramme når det er et menneske som føres bak lyset, og når det er et databedrageri. Bestemmelsen om databedrageri strl. § 270 første ledd nr. 2 krever bare tap for ”noen”. At det skal være en forskjell på så like tilfeller, virker ikke rimelig. I Rt. 1990 s. 405 uttalte Høyesterett⁶⁴ at tilføyelsen av alternativet for databedrageri har ment å likestille de tilfeller hvor bedrageriet gjøres ved hjelp av betalingskort, uansett om villfarelsen foreligger hos et menneske eller en datamaskin. Med dette er det hevdet at Høyesterett mente at den ulike ordlyden i bestemmelsene om hvem tapet skal ramme må få betydning for hvordan man tolker uttrykket ”handler for”.⁶⁵

Tapet eller tapsfaren har ikke bare betydning for om alle vilkårene i den objektive gjerningsbeskrivelsen er oppfylt, men også i forhold til hvilken bestemmelse forholdet skal subsumeres under. Bedrageriets størrelse har betydning i forhold til om bedrageriet kan henføres under strl. § 271 slik at straffenivået blir høyere.

Størrelsen er også avgjørende for om det ilegges betinget fengsel, ubetinget fengsel eller samfunnsstraff. Hvilket beløp som gjelder avgjøres av domstolene. I tilfeller hvor det har skjedd flere ”små” bedragerier kan straffen bli strengere dersom handlingene kan sees på som en fortsatt forbrytelse. Beløpene legges sammen slik at det samlet kvalifiserer som et grovt bedrageri.

Dette var tilfellet i Rt.1985 s.584. En mann ble dømt for grovt bedrageri ved blant annet å ha unnlatt å bokføre og innberette avgiftspliktig omsetning på 21 omsetningsoppgaver. I

⁶⁴ På side 407

⁶⁵ Bratholm(1995) s.720

slike tilfeller er det merverdiavgiftsloven av 19. juni 1969 nr. 66 § 72 som får anvendelse. Men i forhold til straffeutmålingen får strl. §§ 270 og 271 anvendelse.⁶⁶ Ved avgjørelsen om bedrageriet kan anses som grovt får strl. § 271 anvendelse også ved bedrageri etter mval. § 72. I den nevnte dommen var det flere små beløp som ble slått sammen for at det skulle falle inn under straffeutmålingen for grovt bedrageri. Begrunnelsen for å slå sammen beløpene var at det forelå en innbyrdes sammenheng mellom handlingene, at det naturlige var å bedømme dem som ett fortsatt straffbart forhold.⁶⁷

4.3 Hva skal til for at bedrageriet anses som grovt?

Strl. § 271 har ingen selvstendig gjerningsbeskrivelse. Den er en straffeutmålingsbestemmelse og inneholder straffnivået for de bedragerier som anses som grove, samt momenter som kan tillegges vekt ved vurderingen av om et bedrageri anses som grovt. Bestemmelsen retter seg først og fremst mot den straffbare handlingens objektive grovhet, ikke gjerningsmannens subjektive skyld. Med dette menes at de opplistede momenter er rettet direkte mot handlingen, og vil foreligge uansett skyld hos gjerningsmannen. Det er imidlertid unntak for momentet med ordlyden ”vitende har forvoldt...”. Dette momentet forutsetter at det forligger forsett hos gjerningsmannen.⁶⁸

Bedømmelse av om et bedrageri er grovt, avgjøres ved en helhetsvurdering.⁶⁹ Det legges vekt på ulike momenter, som sammen eller hver for seg henfører bedrageriet under en strengere straffebestemmelse. Oppramsingen av momentene er ikke uttømmende. Domstolen har anledning til å legge vekt på andre momenter som de finner er skjerpene. Jeg skal i det følgende gå gjennom de momenter det særlig skal legges vekt på ved avgjørelsen av om bedrageriet er grovt, samt gi eksempler på andre momenter som det er

⁶⁶ Andenæs(2008) s. 398

⁶⁷ Rt.1985 s.584 på side 585

⁶⁸ Bratholm(1995) s. 728

⁶⁹ Rt. 1984 s. 904 (s.925)

lagt vekt på i rettspraksis. Jeg vil også kort peke på hvilken betydning det har at bedrageriet anses som grovt.

Det har for det første betydning om handlingen har voldt betydelig økonomisk skade. Dette betyr at bedragerier der beløpet kommer over en viss sum skal anses som grove. Frem til lovrevisjonen i 1951 var det en ”grense” på 1 000 kr. Dette gikk klart frem av ordlyden. Etter lovrevisjonen ble dette fjernet fra bestemmelsen. Det er rettspraksis som avgjør hva som skal anses som betydelig, og beløpet har økt med årene. Dette er en naturlig konsekvens av pengeverdien.

Grensen ligger for tiden på ca. kr. 100.000. Dette ble i hvert fall lagt til grunn i en dom⁷⁰ fra Agder lagmannsrett. Forsvareren sa at grensen lå på kr. 100.000, og mente at forholdet ikke kunne anses som grovt da beløpet i saken var kr. 95.000. Lagmannsretten la dette til grunn, og forholdet ble ikke pådømt som grovt.

I Rt.1996 s.1673 ble det blant annet lagt vekt på beløpet ved avgjørelsen om bedrageriet var grovt. En mann hadde opprettet et teletorgnummer for å drive rådgivningstjenester. Ved forskjellige teknikker brukte han andre abonnenters nummer for å ringe sitt eget teletorgnummer. Han fikk utbetalt kr. 445.000 fra Televerket og utsatte abonnenter for tap eller tapsfare på over kr. 900.000. Alene ville dette ført til at bedrageriet var grovt, men også andre momenter ble tillagt vekt ved vurderingen.

I Rt. 2005 s 185 hadde en mann bedratt staten for over kr. 160.000. Dette ble alene lagt til grunn for å subsumere tilfellet under strl. § 271.

Også i de tilfeller hvor det er begått flere bedragerier, men hvor beløpene isolert sett ikke er store nok til å anses som betydelige kan, som jeg nevnte under pkt.4.2.4 om tap og tapsfare, beløpene slås sammen slik at summen blir betydelig. Det forutsetter imidlertid at

⁷⁰ LA-2003-12810

bedrageriene er likeartede og at de kan anses som et sammenhengende forhold. Dette ble det lagt vekt på i Rt. 1984 s.904⁷¹ hvor en distriktssjef i et ferdighus firma hadde bedratt leverandørene ved å ta opp bestilling på varer, levere dem til kundene og deretter ta pengene selv. Leverandørene fikk ikke en krone.

Videre kan det legges vekt på om bedrageriet er gjort i egenskap av å være i en stilling eller et oppdrag, og som har ført til at vedkommende har misbrukt sin posisjon. Dette var tilfellet i Finance Credit⁷² saken. Poenget med at dette momentet skal tillegges vekt er at bedragerier utført i egenskap av slike posisjoner kan svekke tilliten til næringslivet. Ved investeringsbedragerier utgir personer seg for å være en seriøs aktør, mens de i virkeligheten lurer folk trill rundt. Også bedragerier i form av kjøp og salg av aksjer til underkurs, svekker tilliten. For å motvirke dette har lovgiver bestemt at det i slike tilfeller skal reageres sterkere enn ellers. Momentet er også relevant i de tilfeller hvor gjerningsmannen utgir seg for å inneha et yrke. I egenskap av å ha det yrket kan gjerningsmannen bli oppfattet for å være mer troverdig og derfor lettere klare å lure de som stoler på ham.

Som eksempel kan jeg nevne en dom fra Gulating lagmannsrett⁷³ der en mann gjennom sitt yrke som økonomisk rådgiver hadde klart å få fornærmedes tillit og utnyttet dette til å begå bedrageriene. Et annet eksempel er Rt.1984 s.904 som jeg nevnte under momentet om beløpets størrelse. Distriktssjefen i et ferdighusfirma utnyttet sin stilling, til å bedra leverandørene.

Det kan tas med i vurderingen hvorvidt det er allmennheten eller en større krets av personer som er forledet. I Rt. 1994 s. 1076 ble fire personer dømt for grovt bedrageri. Ved hjelp av pyramidespill hadde de påført mer enn 100 fornærmede et tap på 25 millioner kroner. I RG.2004 s.243 ble bedrageriet ansett som grovt, og det ble blant annet lagt vekt på at

⁷¹ På side 925 og 926

⁷² Rt. 2007 s. 1677

⁷³ LG-2007-6444

gjerningsmennene hadde forledet 96 personer og foretak. Saken dreide seg om bedrageri i form av å få de forledede til å investere i et prosjekt som skulle konstruere et kamera som kunne se igjennom tette materialer.

Slike bedragerier anses som mer straffverdige enn de hvor det kun er en person eller et selskap som er forledet. Begrunnelsen for dette er at behovet for å beskytte en større gruppe mennesker, er større enn å beskytte en. Konsekvensene av bedragerier som rammer flere, er gjerne mer omfattende enn de som rammer en.

Det er også skjerpene dersom det er ført uriktige regnskaper eller bøker. Det nevnes ikke hva som ligger i bøker, men sett i sammenheng med regnskaper gjelder det økonomiske rapporter, regnskapsbøker, opplysninger og lignende som knyttes opp mot den økonomiske situasjonen. Dette momentet retter seg gjerne mot tilfeller av konkurskriminalitet, mot forledelse av finansinstitusjoner ved lånesøknader eller ved søknad om subsidier fra staten. I Rt. 2005 s. 1195 hadde en økonomidirektør i et dampskipsselskap inngitt uriktige regnskaper for å få utbetalt mer offentlig tilskudd enn driften reelt tilsa, og dette var et straffeskjerpene moment.

Det er nærliggende å tro at det er prinsippet om god regnskapsskikk og tilliten til næringslivet som er grunnen til at momentet er synliggjort i bestemmelsen. Det er viktig at man kan ha tillit til at regnskaper som presenteres av virksomheter er korrekte, ellers kan det bli vanskelig å gjøre forretninger med dem. Det at noen benytter seg av den muligheten de har til å jukse med regnskaper og lignende bør straffes strengt for å opprettholde et fungerende næringsliv.

Det siste momentet som er listet opp i strl. § 271 er om gjerningspersonen ”vitende har voldt velferdstap eller fare for noens liv eller helbred.” Dette momentet vil aldri komme til

anvendelse ved et grovt uaktsomt bedrageri. Det kreves nemlig forsett, jf. ordlyden ”vitende”.⁷⁴

Med velferdstap menes de tilfeller hvor gjerningsmannen fjerner fornærmedes livsgrunnlag, for eksempel i form av å lure fra noen trygden de mottar eller huset de eier. Et eksempel på at dette momentet er tillagt vekt har vi i en kjennelse fra Høyesterett gjengitt i Rt. 1995 s. 1560. En mann hadde her utnyttet eldre og ressurssvake mennesker, og bedratt dem for over kr. 900.000. Flere av dem hadde lidd store tap, og den ene hadde pådratt seg en diger bankgjeld. Dette listet Høyesterett opp som karakteristiske trekk ved disse bedrageriene. Beskyttelse av den enkeltes velferd, levegrunnlag og liv er viktig. Kanskje i større grad enn andre materielle goder. Dette er gjort synlig ved å positivt nevne velferdstap og liv som relevante momenter ved avgjørelsen av om bedrageriet er grovt.

Som jeg tidligere har nevnt anses ikke denne oppramsingen som uttømmende, men som en veiledning.

Det kan også legges vekt på hvem som er bedratt, altså hvem den fornærmede er. Enkelte grupper mennesker har i følge rettspraksis et større behov for å vernes mot økonomiske forbrytelser. Dette gjelder spesielt eldre godtroende og ressurssvake mennesker. Dette kan illustreres med et par eksempler fra Høyesterett.

I Rt. 1969 s. 296 var fornærmede to gamle, ensomme og godtroende mennesker som bodde utenfor allfarvei. Tiltalte hadde i dette tilfellet fralurt dem alle sparepengene. Dette ble ansett som det avgjørende momentet ved bedømmelsen av om bedrageriet var grovt. I Rt. 1995 s.1560 ble eldre ressurssvake mennesker bedratt for til sammen over kr. 900.000. Det ble her uttalt at ofre i denne gruppen, hadde et særskilt behov for å bli vernet mot uredelig økonomisk utnyttelse, og at dette burde illustreres med følbare reaksjoner.

⁷⁴ Ot.prp.nr.75(1948) s. 60 første spalte

I Rt. 1992 s. 1016 "Taktekker dommen" hadde en person tilbudt seg å utføre taktekker arbeide på villaer, først og fremst eid av eldre mennesker. Arbeidet ble enten ikke utført eller gjort mangelfullt og uforsvarlig. Høyesterett karakteriserte handlingen som en kynisk og utspekulert utnyttelse av en utsatt gruppe i samfunnet. Det var også skjerpene at de fornærmede var fralurt sparepengene sine og var påført store økonomiske vanskeligheter.

Gjennomgangen viser at grensen for grovt bedrageri først og fremst går ved beløpets størrelse. De dommene jeg har sett på og brukt som eksempler i forhold til de andre momentene i helhetsvurderingen, har alle hatt tap eller tapsfare som utgjør et betydelig beløp. Det er i mange tilfeller beløpet som har stått alene ved vurderingen av om det er et grovt bedrageri.

Jeg vil tro at også bedrageri ovenfor ressursvake og eldre mennesker, alene kan få betydning for om bedrageriet er grovt, selv om momentet ikke nevnes positivt i strl. § 271. Begrunnelsen for dette er at straffverdigheten i slike tilfeller vil være stor og det er viktig at nettopp denne gruppen beskyttes mot slike forbrytelser. Det er imidlertid vanskelig å trekke noen klar grense, annet enn beløpsgrensen. Jeg mener at det er straffverdigheten for det enkelte tilfellet som har avgjørende betydning, da det er denne man kommer frem til etter en helhetsvurdering.

Strl. § 271 er som nevnt en straffeutmålingsbestemmelse. Når et bedrageri kvalifiseres som grovt, øker strafferammen. Det vil i disse tilfellene kunne ilegges fengsel i inntil 6 år ved forsett, og inntil 2 år ved grov uaktsomhet.

5 BEDRAGERIETS SKYLDKRAV

Jeg har ovenfor redegjort for den objektive gjerningsbeskrivelsen. For at handlingen skal være straffbar, må gjerningsmannen også ha utvist den nødvendige skyld. Det er to skyldkrav som gjelder for de bestemmelsene denne oppgaven omfatter. Dette er forsett og

grov uaktsomhet. Hvorvidt skyldkravet er oppfylt i det enkelte tilfellet må avgjøres etter en helhetsvurdering.

Grensen mellom det grovt uaktsomme og det forsettelige bedrageri er flytende. Jeg vil ikke gå inn på en lang og dyptgående drøftelse av skyldkravene generelt, da dette tilhører den alminnelige strafferetten og blir for omfattende i denne oppgaven. Men jeg vil kort nevne hva skyldkravene innebærer og vise til rettspraksis for å illustrere problemene i forhold til bedrageribestemmelsene.

Felles for de to skyldkravene er at alle gjerningsbeskrivelsens komponenter må være dekket av gjerningsbeskrivelsen. Dette kalles dekningsprinsippet og kan utledes av strl. § 42. Dekningsprinsippet går ut på at dersom gjerningsmannen befinner seg i villfarelse angående noen av de faktiske omstendigheter som betinger straffbarheten, regnes ikke disse med i avgjørelsen av om handlingen er straffbar. Begrunnelsen for dette er at en person ikke skal kunne straffes når han faktisk ikke var klar over at han gjorde noe galt.⁷⁵ Men dersom uvitenheten er uaktsom, og uaktsomhet er straffbart etter straffebudet, kan straff benyttes, jf. strl. § 42 annet ledd. Å gå nærmere inn på dekningsprinsippet faller utenfor oppgavens rammer, og jeg vil derfor gå over til å gjøre rede for det enkelte skyldkrav.

5.1 Skyldkravet etter strl. § 270 – forsett og vinnings hensikt

Skyldkravet etter strl. § 270 er todelt. Det kreves forsett i forhold til den objektive gjerningsbeskrivelsen og vinnings hensikt i forhold til ytelsen gjerningspersonen skaffer seg ved bedrageriet. Jeg vil behandle de to kravene hver for seg.

⁷⁵ Eskeland(2006) s. 302

5.1.1 Kravet til forsett

For å kunne straffes etter strl. § 270 må gjerningsmannen ha utvist forsett. I kravet til forsett ligger det at vedkommende må være klar over eller se det som overveiende sannsynlig at det han eller hun gjør er straffbart. Skyldkravet fremkommer ikke direkte av strl. § 270, men følger av strl. § 40, som sier at kun den som har handlet med forsett straffes etter loven dersom ikke også uaktsomhet er uttrykkelig nevnt.

Hva som ligger i kravet til forsett nevnes verken i loven eller forarbeidene. For å finne ut hva som ligger i kravet må man gå til den alminnelige forsettslære.

Forsett vil foreligge i de tilfeller hvor gjerningsmannen mener det er mer enn 50 % sannsynlighet for at det han gjør er straffbart. Dette kalles for overveiende sannsynlighet. Innenfor 50 og 100 % sannsynlighet er det ulike grader av forsett. Visshetsforsett foreligger der gjerningsmannen har sikker kunnskap om at han overtrer et straffebud.⁷⁶

Sannsynlighetsforsett foreligger der gjerningsmannen anser det for mer enn 50 % sannsynlig at handlingen er straffbar. En særegen form for forsett kalles dolus eventualis. Denne innebærer at gjerningsmannen anser det som mindre enn 50 % sannsynlig at handlingen er straffbar, men vil likevel fullføre den dersom den faktisk viser seg å være straffbar.

I forhold til avgjørelsen om vilkårene for å straffe etter bedrageribestemmelsene er oppfylt, har det kun betydning hvorvidt kravet om forsett er oppfylt eller ikke. Det har således ingen betydning hvilken grad av forsett som er utvist i det enkelte tilfellet. Dette kan imidlertid få betydning ved utmålingen av straffen, noe som gjør at det er behov for å ta stilling til det. Men dette faller utenfor denne oppgaven.

Noen ganger kan det være tydelig at det foreligger forsett. Som eksempel kan Rt. 1996 s. 1673 som jeg henviste til under punkt 4.3. Det dreide seg her om et bedrageri som var godt

⁷⁶ Eskeland(2006) s. 269

planlagt og gjennomført. Ved å opprette et teletorgnummer og misbruke det ved forskjellige teknikker, klarte tiltalte å oppnå en uberettiget vinning og påføre mange tap. I slike tilfeller som dette kan det være klart at det foreligger forsett for alle vilkårene i gjerningsbeskrivelsen.

På en annen side kan det ved bedragerier som fremstår som profesjonelle, være usikkert om forsett foreligger, slik som ved investeringsbedragerier der det er benyttet mellommenn. I slike tilfeller vil det ofte ikke være tilstrekkelig bevist at mellommannen har handlet forsettelig og forholdet subsumeres under strl. § 271a om grov uaktsomhet. Dette var også noe av begrunnelsen for bestemmelsen i første omgang.

I en dom fra Agder lagmannsrett⁷⁷ ble en mann dømt for forsettelig trygdebedrageri. Ved avgjørelsen var det lagt vekt på at det ikke kunne foreligge noen tvil om at gjerningsmannen var klar over at han mottok lønn samtidig som sykepengene, og at han unnløt å gi beskjed om dette til trygdekontoret.

Det er i mange bedrageri saker vanskelig å bevise at gjerningsmannen har opptrådt forsettelig i forhold til alle vilkårene i gjerningsbeskrivelsen. I Rt. 1980 s. 732 var en mann frifunnet for bedrageri da herredsretten ikke fant det bevist at han hadde utvist forsett i forhold til at kontoen hans var overtrukket.

Problemet knytter seg blant annet til at skyldkravet er todelt og at beviskravet i strafferetten er strengt. Innføringen av grov uaktsomhet som skyldkrav har avhjulpet problemet, da det oftere kan bevises at gjerningsmannen har opptrådt grovt uaktsomt.

⁷⁷ LA-1997-609

5.1.2 Kravet til vinnings hensikt

I tillegg til kravet om forsett, gjelder det et krav om uberettiget vinnings hensikt. Dette sikter til gjerningsmannens formål med den straffbare handlingen. Gjerningsmannen må på gjerningstiden ha et mål om å oppnå en uberettiget vinning for seg selv eller for andre.

I de tilfeller hvor gjerningsmannen mener å ha krav på ytelsen han får, foreligger ikke vinnings hensikt. I disse tilfellene vil det bli tale om overtredelse av strl. § 294 nr. 1 som bare krever forsett, eller strl. § 271a som krever grov uaktsomhet. Et eksempel hvor tiltalte mente å ha krav på ytelsen er LA-2002-656. Saken dreide seg om mottakelse av dagpenger samtidig som vedkommende mottok sosialytelser. Forholdet gikk ikke inn under strl. § 270 fordi lagmannsretten ikke var overbevist om at A innså at han uberettiget mottok dagpenger.

I dommen⁷⁸ jeg nevnte under pkt.5.1.1, var kravet til vinnings hensikt oppfylt. Retten fant at formålet med unnlåtelsen av å melde i fra om at han mottok lønn, var å unngå at utbetalingene av sykepengene stoppet. Det var bevist utover rimelig tvil at målet var å få en uberettiget vinning.

I Rt. 2004 s. 1291 uttaler førstvoterende at dersom gjerningsmannen til tross for at noen påføres et midlertidig tap, har til hensikt å betale tilbake alt, er ikke vilkåret om vinnings hensikt oppfylt.⁷⁹

5.1.3 Forholdet til rettsstridskravet

Rettsstridskravet knytter seg til den alminnelige rettsoppfatningen. Ved avgjørelsen av om det er utvist skyld i forhold til dette kravet er det gjerningsmannens rettsoppfattelse på det tidspunktet bedrageriet fant sted, som skal legges til grunn. I strl. § 57 står det at den som

⁷⁸ LA-1997-609

⁷⁹ Rt. 2004 s. 1291 avsnitt 13

befinner seg i villfarelse vedrørende en handlings rettsstridighet kan frifinnes eller straffen kan nedsettes til under minimumsstraffen i den aktuelle straffebestemmelse.

Dersom vedkommende mener at han har handlet innenfor grensene for redelighet og god tro, skal dette bedømmes som en rettsvillfarelse etter strl. § 57.⁸⁰ Det er i utgangspunktet kun unnskyldelige rettsvillfarelser som fritar for ansvar. Men i de tilfeller hvor et straffebud krever vinnings hensikt vil også den uaktsomme villfarelse fritas for ansvar. Dette var tilfelle i en dom⁸¹ fra Borgarting lagmannsrett. Tiltalte ble her frifunnet for bedrageri i forbindelse med førstegangsregistrering av motorsykler. Begrunnelsen var at kravet til rettsstridighet ikke var oppfylt, da det forelå en rettsvillfarelse. Selv om den var uaktsom, fritok den for ansvar da domfellelse etter strl. § 270 krever vinnings hensikt.⁸²

5.2 Skyldkravet etter strl. § 271a – grov uaktsomhet

Ved lov av 20. juli 1991 nr. 68 fikk vi en bestemmelse om grovt uaktsomt bedrageri. I strl. § 40 står det at den uaktsomme handling kun er straffbar der dette uttrykkelig er bestemt i det enkelte straffebud. Da det ikke var en slik ordlyd i strl. § 270 trengtes det en ny bestemmelse, da lovgiverne følte at det var et behov for å kunne straffe grovt uaktsomme bedragerier.

Strafferetten opererer med tre typer uaktsomhet: Sempel, vanlig og grov. Det er kun grovt bedrageri som er kriminalisert. Begrunnelsen for dette er i følge forarbeidene⁸³ at kriminalisering av simpel uaktsomhet kan skape avgrensingsproblemer i forhold til misligholdstilfeller i det alminnelige forretningsliv. Riksadvokaten peker i

⁸⁰ Andenæs(2008) s. 394

⁸¹ LB-2008-65676

⁸² LB-2008-65676 s.18

⁸³ Ot.prp.nr.53 (1990-91) s. 14

høringsuttalelsen på at denne endringen er en nykriminalisering, og at man i slike tilfeller går varsomt frem slik at ikke bestemmelsen får større rekkevidde enn tilsiktet.⁸⁴

Avgrensningsproblemene er knyttet til simpel og grov uaktsomhet. Simpel uaktsomhet grenser ned mot de straffrie handlingene, mens grov uaktsomhet grenser oppad mot forsettet. Avgrensningen må skje ved en avveining av hvor mye den utviste handlemåten avviker fra det som er normal aktsomhet.

Uaktsomhet kan også deles inn i ubevisst og bevisst uaktsomhet. Ved ubevisst uaktsomhet har ikke gjerningsmannen tenkt på at grensene for straffbarhet er overtrådt. Det avgjørende spørsmålet for om handlingen da skal anses som straffbar, beror på om gjerningsmannen burde ha tenkt på at handlingen var straffbar.

Den bevisste uaktsomhet går ut på at gjerningsmannen er klar over at grensen for det straffbare er overskredet, men håper at en straffbar følge ikke vil inntreffe. Dersom en slik følge inntreffer vil vedkommende ønske at handlingen ikke var gjort.⁸⁵ Jeg vil ikke gå nærmere inn på dette skillet, da det ligger utenfor oppgavens tema.

5.2.1 Grov uaktsomhet

Begrepet uaktsomhet innebærer at man operer med en aktsomhetsnorm.

Aktsomhetsnormen er ”målet” for hvordan en kyndig og omtenssom person hadde handlet.

Denne normen er objektiv. Ved avgjørelsen av om en person har opptrådt uaktsomt, tar man utgangspunkt i aktsomhetsnormen og avveier foreliggende handling mot den. Avvik fra normen kan gjøre at det foreligger uaktsomhet eller forsett.

⁸⁴ Ot.prp.nr.53 (1990-91) s. 13

⁸⁵ Eskeland(2006) s. 282

Det baserer seg på skjønn, hva som er aktsomt i den enkelte situasjon. Det er ikke bare personens handling som har betydning ved avgjørelsen. Også andre faktorer kan tas med i vurderingen. Det blir en helhetsvurdering hvorvidt aktsomhetsnormen er fulgt eller ikke.

Straffeloven av 2005 har en definisjon på hva uaktsomhet er. Etter strl. av 2005 § 23 er den som handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og som ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, uaktsom. Denne bestemmelsen kodifiserer den nåværende praksis. Den er allerede brukt av domstolene når de skal avgjøre hva som ligger i kravet. Den gjeldende straffeloven har ingen slik definisjon.

Hva som ligger i kravet til grov uaktsomhet kan ikke utledes av strl. § 271a.

Bestemmelsens ordlyd gir ingen indikasjon på hva som ligger i kravet, annet enn at det er et mildere skyldkrav enn forsett.

Forarbeidene⁸⁶ til strl. § 271a sier lite om grov uaktsomhet i forhold til bestemmelsen. Det nevnes i departementets merknader⁸⁷ at det må foretas en konkret vurdering av den aktsomhet som er utvist i det enkelte tilfelle. Dette vurderingstemaet er ikke ukjent for verken domstolene eller påtalemyndigheten. Med dette henviser de til den uaktsomhetslære som har vokst frem i rettspraksis.

Forarbeidene kan likevel gi en viss indikasjon på hva som kreves. Flere av høringsinstansene nevner at bestemmelsen kan brukes til å ramme bedragerier der det er benyttet mellommenn. Det vil i slike tilfeller være slik at det ikke kan bevises at mellommannen faktisk var klar over at prosjektet han prøver å få folk med på er usikkert. Ofte kan det være lurt av bakmennene å ikke si noe om dette, da mellommannen blir mer troverdig overfor den han ”handler” med. Dersom det ikke kan bevises forsett i disse tilfellene, vil det ofte være slik at mellommannen burde ha sjekket grundigere risikoen med prosjektet. Det vil i dette tilfelle være sterkt klanderverdig av vedkommende ikke å ha

⁸⁶ Ot.prp.nr.53 (1990-91)

⁸⁷ Ot.prp.nr.53 (1990-91) s. 14

sjekket dette grundigere. Vedkommende vil da ha gjort seg skyldig i en grov uaktsom overtredelse. Dette eksemplet gir en viss formening om hva som ligger i kravet til grov uaktsomhet.

Lovens ordlyd og forarbeider gir ikke noe særlig veiledning om hva som ligger i kravet til grov uaktsomhet. Innholdet i skyldkravet må utledes av uaktsomhetslæren som har oppstått gjennom rettspraksis.

Kravet til grov uaktsomhet innebærer at det må være utvist en kvalifisert klanderverdig opptreden som foranlediger sterke bebreidelser for mangel på aktsomhet.⁸⁸ Dette ble uttalt i en høyesterettsdom som dreide seg om grov uaktsom tjeneste om bord på et skip. Dommen har blitt brukt som målestokk i senere rettsavgjørelser. I en dom fra Agder lagmannsrett⁸⁹ legges denne normen til grunn for avgjørelsen av om grov uaktsomhet foreligger.

Et eksempel på grov uaktsomhet er at gjerningsmannen inngår en avtale om å levere 15 kjoler til et moteshow betalt på forskudd, selv om hun tror at hun verken har tid eller ressurser til å utføre en forsvarlig og kontraktsmessig jobb. Det vil her kunne foreligge grovt uaktsomt bedrageri dersom hun ikke klarer å levere i tide, og har brukt opp forskuddet hun mottok.

Når strl. § 271a brukes, er det ofte at gjerningsmannen faktisk har utvist forsett og vinningshensikt, men at dette vanskelig kan bevises. Beviskravet til grov uaktsomhet er lempeligere, og derfor lettere å bevise at det foreligger. Dommere har mulighet til å subsumere forholdet under en mildere straffebestemmelse, og det er ofte dette skjer i de tilfeller hvor det ikke synes å være nok bevis for å dømme etter strl. § 270. Strl. § 271a fungerer som en sikkerhetsventil.

⁸⁸ Rt. 1970 s. 1235

⁸⁹ LA-2007-86651 s. 2

Det er flere eksempler på at dette er gjort i rettspraksis. I en lagmannsrettsdom LB-1998-1539 fant lagmannsretten det ikke tilstrekkelig bevist at vedkommende hadde utvist tilstrekkelig forsett i forhold til om sjekkene han leverte til banken var forfalsket. De tok dermed stilling til om bevisene var tilstrekkelig til å kunne bedømme vedkommende etter strl. § 271a.⁹⁰ Det skal bemerkes at vedkommende ble frikjent i Høyesterett for det ene sjekkbedrageriet, da det ikke er mulighet til å dømme noen for forsøk på en uaktsom forbrytelse.⁹¹ I en dom fra Agder lagmannsrett⁹² ble tiltale etter strl. § 270 nedsubsumert til grovt uaktsomt bedrageri da lagmannsretten ikke fant det tilstrekkelig bevist at A handlet med forsett i forhold til tapet hun påførte fornærmede.

Et annet eksempel er Rt. 1995 s. 1494. En finansdirektør hadde unnlatt å forhindre at to utbetalingsordrer ble sendt til banken og utbetalt til tross for at det ikke var dekning på selskapets konto. Da lagmannsretten ikke fant det tilstrekkelig bevist at tiltalte hadde opptrådt forsettlig med hensyn til tapsfaren for banken, og heller ikke hadde handlet med vinning, ble forholdet pådømt som grovt uaktsomt. Dette ble begrunnet med at det var en likviditetskrise i selskapet, som finansdirektøren hadde blitt informert om dagen i forveien. Dette burde skjerpet vedkommendes aktsomhet og han skulle hindret at beløpene ble utbetalt. Det er i dette tilfellet lagt vekt på at en finansdirektør bør ha en nokså god oversikt over selskapets økonomi, ellers vil han være ubrukelig som direktør. Jeg mener at det er hans egenskap som finansdirektør som i dette tilfellet begrunner den grove uaktsomheten.

I et forsøk på å finne grensen for den grove uaktsomheten har jeg sett på en noen dommer fra Høyesterett og lagmannsretten. Det er et fåtall høyesterettsdommer i forhold til strl. § 271a. Det er derfor lagmannsrettsdommene som er mest interessante for å se hva som tillegges vekt ved aktsomhetsvurderingen.

⁹⁰ LB-1998-1539 s. 4

⁹¹ Rt. 1999 s. 874

⁹² LA-2003-12810 s. 3

I en dom fra Borgarting lagmannsrett⁹³ var saksforholdet det at en kvinne hadde mottatt for mye i dagpenger, idet hun fortiet at hun i samme periode hadde hatt arbeid og mottatt lønn. Tiltalen gikk i utgangspunktet ut på bedrageri etter strl. § 270. Men det forelå rimelig tvil vedrørende hvorvidt kvinnen anså det som overveiende sannsynlig at vinningen var uberettiget, og forholdet ble nedsubsumert til overtredelse av strl. § 271a. I vurderingen av om hun hadde opptrådt uaktsomt ble det tatt utgangspunkt i normen for grov uaktsomhet. Det ble ved vurderingen lagt vekt på at kvinnen var fra Chile og hadde dårlige norsk kunnskaper. På den annen side hadde hun hatt bistand av en niese og en venn under kontakten med Aetat og utfylling av meldekortene. Hun måtte også kjenne til det grunnleggende vilkåret for dagpenger, nemlig at man ikke hadde arbeid. Basert på denne vurderingen ble hennes handlemåte ansett for å være grov uaktsom.

I en annen dom fra Borgarting lagmannsrett⁹⁴ ble en irakisk mann frifunnet for bedrageri. Hans forhold ble verken ansett som forsettelig eller grovt uaktsomt. Vedkommende hadde mottatt kr.23.488 for mye i sosialstønad idet han fortiet at kona hadde mottatt andre sosialytelser i samme tidsrom. Frifinnelse var begrunnet i hans språkproblemer. Det var opplyst at han kom hit som asylsøker og gjennomgikk et norsk kurs på asylmottaket. Men han leste ikke aviser eller så på norsk tv, og lagmannsretten kom frem til at han derfor ikke oppfylte skyldkravene.

Utgangspunktet er i begge tilfellene språkproblemer. Forskjellen er at tiltalte i LB-2005-26328 tidligere hadde mottatt dagpenger og hun hadde fått hjelp i forbindelse med utfyllingen av meldekortene. Dette gjorde at hennes mangel på aktsomhet var mer klanderverdig, enn for tiltalte i LB-2008-68823.

Språkproblemer begrunnet også frifinnelse i RG.2007 s.1326. Dette dreide seg om en kvinne som hadde gitt uriktige opplysninger i forbindelse med søknaden om studielån. I tillegg ble det lagt vekt på at hun ikke hadde kjennskap til den norske studielånsordningen.

⁹³ LB-2005-26328

⁹⁴ LB-2008-68823

Det ble heller ikke ansett som sterkt klanderverdig at hun stolte på at faren gav Lånekassen de nødvendige opplysningene.

Kort oppsummert viser disse dommene at det har betydning for aktsomhetsvurderingen hvorvidt gjerningsmannen har forstått den informasjonen som er mottatt, herunder om vedkommende snakker norsk. Dersom vedkommende har hatt hjelp kan dette være skjerpende. Videre vil terskelen for grov uaktsomhet være lavere for de som tidligere har vært borti lignende situasjoner. De har for eksempel tidligere mottatt trygdeytelser. Til sist kan det nevnes at det kan foreligge forhold som burde skjerpet aktsomheten, og som kan være et skjerpende moment dersom gjerningsmannen ikke har reagert som han burde. Dette var situasjonen i Rt. 1995 s. 1494.

5.2.2 Kreves det vinningshensikt?

Det har vært mye diskutert hvorvidt bestemmelsens henvisning til strl. § 270 også innebærer at det gjelder et krav til vinnings hensikt. Bakgrunnen for diskusjonen har vært ordlyden i strl. § 271a og manglende avklaring i forarbeidene.

Bestemmelsen henviser til strl. §§ 270 og 271 ved ordlyden "... bedrageri som beskrevet i § 270 og § 271..." Når man leser strl. § 270 første ledd står det "For bedrageri straffes den som i hensikt å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning ved å fremkalle..." Man kan lese denne på to måter. For det første at den straffbare handlingen beskrives fra begynnelsen. For det andre kan ordlyden forstås slik at gjerningsbeskrivelsen er gitt i nr. 1 og nr. 2. Dette har ført til at noen har ment at kravet til vinnings hensikt er en del av beskrivelsen av bedrageriet, som strl. § 271a henviser til, mens andre har ment at ordlyden i strl. § 271a uttømmende angir skyldkravet.

Andenæs og Oftedal Broch har diskutert problemstillingen i Lov og Rett. Andenæs mener lovgiverne ikke har ment å videreføre kravet om vinnings hensikt, selv om han innrømmer at dette gir dårlig sammenheng i loven da strl. § 294 første ledd nr.1 og § 271a får omtrent

lik ordlyd, men ulik strafferamme.⁹⁵ Strl. § 294 første ledd nr.1 krever forsett, men gjør unntak fra kravet til vinnings hensikt og straffetrusselen er bøter eller fengsel i inntil seks måneder. Straffetrusselen i strl. § 271a er bøter eller fengsel i inntil to år. Man kan forstå hvorfor Andenæs mener dette gir dårlig sammenheng.

Oftedal Broch mener at kravet om ”uberettiget vinnings hensikt” kan deles i to. I § 270 gjelder krav om vinnings hensikt og krav om forsett i forhold til at vinningen er uberettiget. Hvis man deler opp dette vil det da i § 271a gjelde et krav om vinnings hensikt og samtidig et krav om grov uaktsomhet i forhold til at vinningen var uberettiget.⁹⁶

I et tilsvarende fra Andenæs⁹⁷ sier Andenæs at en slik oppsplitting ikke ligger naturlig. Han mener også at på bakgrunn av tidligere arbeider med en fremtidig lov, er det mest nærliggende å tolke bestemmelsen slik at også kravet til vinnings hensikt er sløffet i § 271a.

En høyesterettsavgjørelse i 1999 avgjorde hele tvilsspørsmålet. I Rt. 1999 s. 874 ble en mann dømt til fengsel for grovt bedrageri. Det var anket over lovanvendelsen på bakgrunn av at flertallet la til grunn at kravet til vinningshensikt ikke gjaldt ved grovt uaktsomt bedrageri, noe forsvareren mente var uriktig lovanvendelse.

Førstvoterende fant at anken ikke kunne føre frem. Det ble lagt til grunn at ordlyden i strl. § 271a uttømmende angir skyldkravet som gjelder for bestemmelsen, og at det kun er den objektive gjerningsbeskrivelsen i strl. §§ 270 og 271 som det henvises til. Dette standpunktet mener førstvoterende støttes opp av formålet med tilføyelsen av bestemmelsen i 1991. Hovedtanken bak endringen var at de tilfeller hvor det ikke kunne bevises at det forelå uberettiget vinnings hensikt skulle bli kriminalisert. Videre pekes det

⁹⁵ Andenæs, LoR 1992 s. 1

⁹⁶ Oftedal Broch, LoR 1993 s. 263-265

⁹⁷ Andenæs, LoR s. 265

på at Regjeringsadvokaten i sin høringsuttalelse⁹⁸ til strl. § 271a uttalte at uaktsomt bedrageri er forskjellig fra et forsettelig bedrageri der det også må foreligge vinnings hensikt. Førstvoterende mener Justisdepartementet ville kommet med presisering av bestemmelsen, etter høringsuttalelsen fra Regjeringsadvokaten, dersom det ikke var meningen å gjøre unntak fra kravet til vinnings hensikt. Førstvoterende legger til grunn at mangelen på presisering taler for at det var meningen å gjøre unntak fra kravet om vinnings hensikt. Videre nevnes det at bestemmelsen mister sin effektivitet dersom det skal gjelde et krav om vinnings hensikt.

Høyesterett konkluderte deretter med at det ikke gjaldt et krav om vinnings hensikt etter strl. § 271a og at denne tolkningen var i samsvar med bestemmelsens ordlyd.

I dommen nevnes kort forholdet mellom strl. § 294 første ledd nr. 1 og strl. § 271a. Foranledningen er Andenæs sin uttalelse om at det blir dårlig sammenheng i loven dersom det ikke gjelder et krav om vinnings hensikt for overtredelse av strl. § 271a, fordi to bestemmelser som rammer samme område har ulik strafferamme. Høyesterett mener at anvendelsesområdet for de to bestemmelsene er ulikt. Det tilsiktede anvendelsesområdet for strl. § 271a er de skjulte forsettelige bedragerier, mens strl. § 294 første ledd nr.1 rammer den som uten vinnings hensikt påfører en annen tap.

Etter denne dommen ble avsagt er tvilen rundt bestemmelsen forvunnet. I følge høringsuttalelsen fra Arbeids- og velferdsdirektoratet i forbindelse med straffeloven av 2005 har bestemmelsen vært mye brukt, særlig etter den oppklarende dommen i 1999. Og antall domfellelser i saker anmeldt av direktoratet har gått betydelig opp.

⁹⁸ Ot.prp.nr.53 (1990-91) s. 13

6 LOV PÅ TRAPPENE – STRAFFELOVEN AV 2005

Jeg nevnte under punkt 2 at det arbeides med en ny straffelov. I desember 2008 kom ot.prp.nr.22 (2008-2009) som ferdigstilte den spesielle delen i den nye straffeloven. Jeg vil kort bemerke de endringene som er gjort i bedrageribestemmelsene i forhold til de nåværende.

Strl. § 270 første ledd nr. 1 endres til § 371 første ledd bokstav a. Endringer som er gjort i forhold til den nåværende bestemmelsen er at ordet hensikt tatt ut. Det fører til at det kreves vinnings forsett og ikke vinnings hensikt. Ordlyden i forhold til hvem tapet må ramme er også blitt endret. Det er i den nye bestemmelsen tilstrekkelig at tapet eller tapsfaren rammer ”noen”. Dette gjør at bestemmelsen også gjelder hvor tapet rammer tredjemann. Endringen fører til at bestemmelsen får lik rekkevidde som bestemmelsen for databedrageri, som har hatt denne ordlyden hele tiden. Ifølge forarbeidene vil endringen gi ”en tydeligere avgrensning av straffansvaret.”⁹⁹ Under punkt 4.2.4 nevnte jeg en nylig avsagt høyesterettsdom¹⁰⁰ der dommen fra tingretten ble opphevet. Grunnen til dette var at den som var forledet og den som var påført tapet ikke var samme virksomhet, og heller ikke handlet på vegne av hverandre. Det var derfor ikke bedrageri. Etter endringen i straffeloven av 2005 vil slike tilfeller havne inn under bedrageribestemmelsen.

Den nåværende bestemmelsen om grovt bedrageri vil bli til § 372. Momentet ”... vitende har voldt velferdstap...” får den endring at også uaktsomhet på dette punkt kan føre til at bedrageriet ansees som grovt. Slik det lyder nå kreves det forsett. Ved vurderingen av om bedrageriet er av betydelig økonomisk verdi vil det etter den nye straffeloven være den verdien som omfattes av gjerningsmannens forsett som skal legges til grunn ved avgjørelsen. I den nåværende bestemmelsen kan villfarelse om gjenstandens verdi, jf. strl. § 42 fjerde ledd, føre til at bedrageriet ikke er betydelig nok. Det er i tillegg tilføyd noen flere momenter det særlig skal legges vekt på, men disse gir ingen realitetsendring.

⁹⁹ Ot.prp.nr.22 (2008-2009) punkt 11.2.2 s.326

¹⁰⁰ HR-2009-703

Bestemmelsen om grovt uaktsomt bedrageri, strl. § 271a, blir til § 374. Det er fortsatt vanlig og grovt bedrageri som er straffbart etter bestemmelsen. Mindre bedrageri er holdt utenfor. Forarbeidene gjør det klart at det ikke gjelder noe krav om vinnings hensikt. Dette er for så vidt også avklart i Rt. 1998 s. 874, men det blir etter endringen tilstrekkelig å henvise til forarbeidene.

Strafferammen for vanlig bedrageri settes ned til 1 år, mens det for grovt bedrageri fortsatt vil være 2 år. I nåværende bestemmelse er strafferammen 2 år for begge, men det er nok kun ved grove overtredelser at den høyeste straffen har blitt brukt.

Det er ikke store endringene som gjøres. De fleste er mer en presisering, som skal avskaffe de tvilstilfellene som har foreligget til nå. Dette betyr at den foreliggende rettspraksis og eldre juridisk teori fortsatt kan benyttes, selv etter den nye straffeloven av 2005 trer i kraft.

7 AVSLUTNING

Under arbeidet med oppgaven har jeg festet meg ved mangelen på relevant praksis fra Høyesterett når det gjelder lovforståelsen. Når det gjelder andre bestemmelser og rettsområder er det ofte mange relevante dommer fra Høyesterett. Jeg tror grunnen til fraværet av rettspraksis fra Høyesterett er at lovgiver ved utformingen av straffebestemmelsene har truffet godt. Ordlyden i bestemmelsene er klar og gir sjelden rom for tvil. De tvilsspørsmål som har oppstått har blitt avhjulpet ved lovendringer og presiseringer i rettspraksis. Men det er selvsagt umulig å bli kvitt alle tvilsspørsmål.

Nå når arbeidet med den nye straffeloven av 2005 nærmer seg slutten ser man også der at endringene fra dagens bestemmelser er små. Dette anser jeg som en bekreftelse på at bestemmelsene er gode.

Bestemmelsenes formål er å hindre at folk fører hverandre bak lyset, og jeg synes at dette formålet er oppnådd med den ordlyden de har i dag. Bestemmelsene er fleksible og treffer godt de fleste tilfeller av bedrageri. Jeg mener at bedrageribestemmelsene er et eksempel på godt lovgiverarbeid.

Litteraturliste

Bøker:

Andenæs, Johs. og Andorsen, Kjell V. Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene. 1. utgave. Oslo. 2008

Andenæs, Johs. v/ Matningsdal, Magnus og Rieber-Mohn, Georg Fredrik. Alminnelig strafferett. 5.utgave. Oslo. 2004

Øvergaard, J. Det straffbare bedrageri etter norsk rett. Oslo. 1941.

Eskeland, Ståle. Strafferett. 2.utgave. Oslo. 2006.

Stordrange, Bjørn. Forbrytelser mot vårt økonomiske system – utroskap, bestikkelser og investorbedrageri. 2. utgave. Oslo. 2007.

Bratholm, Anders og Matningsdal, Magnus. Straffeloven kommentarutgave anden del - forbrydelser. Studentutgave. Oslo. 1995.

Kjerschow, P. Straffeloven med kommentarer. Oslo. 1930.

Nettdokumenter:

Andenæs, Johs. Uaktsomt bedrageri. Lov og Rett. 1992 s.1.

Andenæs, Johs. Tilsvare fra Johs. Andenæs. Lov og Rett. 1993 s.265-266.

Broch, Lars Oftedal. Om kravet til vinnings hensikt ved uaktsomt bedrageri. Lov og Rett. 1993 s. 263-265.

ØKOKRIMs trendrapport 2008-2009

Lover:

1902 Almindelig Borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr.10

1918 Avtaleloven av 31. mai 1918 nr. 4

1972 Markedsføringsloven av 16. juni 1972 nr.47

2005 Lov om straff 20. mai 2005 (ikke i kraft)

Forarbeider:

SKM 1888. Straffelovkomisjonens forslag til lov om endringer i lov om forbrytelser av 20.august 1842 med motiver.

SKM 1896. Udkast til Almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge.

Indst.O.VIII (1890) Almindelig borgerlig Straffelov.

Ot.prp.nr.75 (1948) Om lov om endring i den alminnelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902.

Ot.prp.nr.53(1990-1991) Om visse tiltak mot økonomisk kriminalitet.

Ot.prp.nr.22 (2008-2009) Om lov om endringer i straffeloven av 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)

Register over rettspraksis:

Norsk Retstidende

Rt. 1912 s. 392
Rt. 1969 s. 296
Rt. 1970 s. 1253
Rt. 1971 s. 804
Rt. 1976 s. 807
Rt. 1979 s. 804
Rt. 1979 s. 902
Rt. 1980 s. 732
Rt. 1983 s. 802
Rt. 1984 s. 904
Rt. 1985 s. 584
Rt. 1986 s. 1013
Rt. 1989 s. 77
Rt. 1990 s. 55
Rt. 1990 s. 405
Rt. 1990 s. 1054
Rt. 1992 s. 1016 "Taktekker-dommen"
Rt. 1993 s. 388
Rt. 1994 s. 1076
Rt. 1995 s. 1494
Rt. 1995 s. 1560
Rt. 1996 s. 364
Rt. 1996 s. 1673
Rt. 1997 s. 609
Rt. 1998 s. 174
Rt. 1999 s. 874
Rt. 2000 s. 1853
Rt. 2003 s. 122
Rt. 2003 s. 320
Rt. 2004 s. 1291

Rt. 2005 s.185

Rt. 2005 s. 1195

Rt. 2007 s. 583

Rt. 2007 s. 1677 ”Finance Credit”

Rettens Gang

RG. 1999 s. 1189 Agder

RG. 2004 s. 243 Borgarting

RG. 2007 s. 1326 Borgarting

Høyesterett

HR-2009-703

Lagmannsretten

LB-1998-1539 Borgarting

LB-2005-26328 Borgarting

LB-2006-110428 Borgarting

LB-2008-65676 Borgarting

LB-2008-014362 Borgarting

LB-2008-68823 Borgarting

LG-2007-6444 Gulating

LA-1997-609 Agder

LA-2003-12810 Agder

LA-2007-86651 Agder

Tingretten

TOSLO-2002-761 Oslo tingrett

TOSLO-2003-5798 Oslo tingrett

TOSLO-2007-9900 Oslo tingrett

TOSLO-2007-105996 Oslo tingrett

TOSLO-2007-171732 Oslo tingrett

Statistikker:

Statistisk Sentralbyrå, tabell 30 Straffereaksjoner etter kjønn, alder og type lovbrudd.

Elektroniske linker:

www.okokrim.no

